

İlim ve hayat serisi:

№ I

1917
Esat ADİL

Bekir
Demir mülazımı

SOSYALİST ŞEFLER
ve
SOSYALİZİM

Greguvar KULIÇER den

1932
BALIKESİR

FIATI 40 KURUŞTUR

İlim ve hayat serisi:

№ 1

Esat ÂDİL

SOSYALİST ŞEFLER
ve
SOSYALİZİM

Greguvar KULİÇER den

1932

FIATI 40 KURUŞTUR

BİRKAÇ SÖZ

İlk ve orta zamanların ictimâî mes'elelerini metafizik bir bakış ile tetkik ederek onları dünyevî olmayan kaidelere raptetmiş olan dinler, kâlp ile zekâ arasında hakiki bir anlaşma vücade getirebilmişti.

Bu samimi anlaşma sayesinde ki insanlar ictimâî zaruretlerin, ihtiyaçların, akıl erdiremeden inanmak mecburiyetinde kaldıkları uhrevî kaidelerle tanzim edilmiş bir vaziyette yaşadılar. İctimâî yaşamın haricî şekilleri denişip arttıkça; iktisadî hadiseler, siyasi hareketler hiç işidilememiş, görülmemiş bir derecede maddî ve manevî zaruretleri arttırdıkça o huzur ve saadet barometresinin her gün biraz daha düştüğü görüldü. Şarkta İslâmîyet, garpta hristiyanlık on sekizinci asra kadar zekâ ile kâlp arasında ilâhî mefkûrelerle tesis edilmiş olan rabitanın çözülmemesi için hayli mücadelelere girişmişti. Cemiyetin bünyesindeki denişikliklerin ehemmiyetini takdirde büyük cehaletler gösteren, esasen bizzat tereddide oğranmış olan din adamları koyu bir taassup hamlesi ile dinî kaidelerin artık ictimâî ve iktisadî hareketleri tanzime kabiliyetli olmadıkları hakkındaki kanaatların yerleşmesine sebep oldular. Gerek on sekizinci asır felsefesi, gerek son asırların tahakkuk ettirdiği ilerilemeler karşısında bile dinî devlet, ilâhî hukuk kaideleri temerrüt gösteriyordu.

Fakat fikir hareketleri, iktisadî cereyanlar, müsbet metodlar kuvvetli aksülamellerin ifadesi olmakta gecikmedi.

Bu sıralarda, Hristiyan dini Papa Leon XIII gibi çok yük-

sek bir deger ifade eden ictimaiyatçı mütefekkirler elinde bu günkü cemiyetin inkışafına, zaruretlerine cevap verecek şekilde tahavvüllere uğradı, *Katolik ictimai mezhebi* gibi siyasi bir taazü içinde ictimai hayatın ihtiyaclarını dinî esaslarla telife çalışan ve *hristiyan Sosyalizmi* gibi münhasıran iktisadi meselelere hal çareleri arayan hareketler doğdu.

Halbuki islâmiyet - sıf dar kafalı, müteassip şefler yüzünden - uhrevî esasları hayati zaruretlerin önünde denişmez ve inhinâ kabul etmez bir hâlde muhafazaya çalıştı, her dürlü tahavvüllere bigâne kalmak suretile bir ictimai islâmeliğin doğmasına mani oldu.

Kâlp ile zeka arasındaki ilâhî rabitanın dinî kaidelerin hayata intibak ettirememezliği yüzünden uğradığı derin sarsıntılar beşeriyeti ıztırap içinde kıvrandırdığı sıralarda, *fertçilik* mezhebi hodbin formüllerile zaten manevî teselli membaından uzaklaşmış olan bir kısım beşeriyeti bir hürs ve sefalet ateşine atıverdi: Bu *huriyet demokrasisi* maddi bir mücadele hayatı içinde ezen ve ezilen, çok zengin ve çok fakir sınıflar yarattı. Bir taraftan dinler ictimaileşmemekte, diğer taraftan *fertçilik* zekâyı kalpten ayırmakta ısrar ediyordu.

Cemiyetin bu refah ve ıztırap sahneleri karşısında mazide insanların hür ve müsavi olduklarını, aralarında çok insani kaidelerin câri bulunduğunu tahassürle yatederek, beşeriyetin tekrar müsavata kavuşabileceğini, mülkiyet hakkının kaldırılarak fenalıkların önüne geçilebileceğini düşünen, dünyada cennet tahayyül eden ve bu cennet hayatını tasvire kalkan *sen simon* gibi hayali sosyalistler görüldü.

Fakat günden güne artan ihtiyaclar, zaruretler, yeni cereyanlar, terakkiler, ictimai ve siyasi ihtilâller artık ne dinî kaidelerle zabıt ve rabit altına alınabiliyor, ne de *liberalizmi'n* iktisadi prensipleri hakiki saâdetin ifadesi olabiliyordu.

Esasen metafizik mebdelerden kendisini oldukça kurtarmış olan *cemiyet te* hâdiseler artık tamamen ilmi müşahedeler altında tetkik edilmeye muhtaçtı.

Tesir, aksi tesir kanununun hükmü altında çalkalanıp duran içtimai hayata en uygun şey ne olabilirdi ?

Dinler bunu uhreviyete irtica çalışmıştı, sonra hürriyet ve ferdçi pirenşipler tecrübe edildi. tabiatın denişmez kanunlarının hayrihahlığı ortaya sürüldü; fakat içtimai nizam milyonlarca refahın ve yüz milyonlarca ıztırabın ifadesi olmaktan kurtulamıyordu...

* *

Karl Marks içtimai hadiseleri iktisadi surette tefsir ederek içtimai nizamı, dinlerin ve diğer iktisadi mezheplerin telekkisinden büsbütün farklı olarak tahlil ederken, bugünkü cemiyetin en çürük ve en haksız mesnedlerine de işaret koyuyordu. Patronlar ve gündelikçiler gibi kuvvetli ve zayıf sınıflardan teşekkül eden bir hürriyet demokrasisinde ıztırabı susturmaya imkân yoktu. Bu derece ifratla saçılmış, bir cemiyette muvazeneyi temin edebilmek için bulunacak çarelerin de ancak hâdisedeki illet gibi müsbet ve maddî olması tabiidir: sınıf kavgaları, servetin inkisamındaki adaletsizlik, sermayedarlar temerküzü, emeğin esareti, İlah.

Bittabi cemiyetteki bu iktisadi ve içtimai bozukluklar bir patronlar veya yerine göre tufeylilerin ve diğer emeğin sırtından geçinen zümrelerin siyasi diktatörlüğünü intaç ediyordu.

Karl Marks'a, onu takip eden mütefekkilere ve nazariyatçılara göre; bu günkü cemiyet büsbütün başka bir nizam içinde yeniden kurulmak için bir taraftan sosyalizmin inkışafına, diğer taraftan kapitalist rejimin ifratına muhtaçtı.

Hürriyet demokrasisini bir *müsavat demokrasisi* haline getirmek için sosyalizm; ya siyasi yahut iktisadi ve içtimai yollardan yürütülmelidir. Siyasi vasıta ile iktisadi neticelere varmak usulünü *Lenin* tecrübe etti. Müsavat demokrasisini cemiyetin bünyesinde cezri islahat yaparak, Proletarya seviyesini burjuvazi inkine yaklaştırarak ve bir sınıf diktatörlüğüne lüzum kalmaksızın çok daha insani bir şekilde tahakkuk ettirmek

istiyen ikinci *enternasyonal* sosyalistleri bugün daha mergüp bir vaziyette bulunuyorlar.

*
**

İçtimai mezheplerin inkilâp ve tekâmülüne âni bir bakıştan ibaret olan şu kısa başlangıç çok mübhem ve dar olmakla beraber sosyalizmin içtimai mezhepler serisindeki mevkiine bir işaret mahiyetindedir.

Çünkü bu küçük eser bizi sosyalizmin yalnız ana hatlarıyla temasa geçirecek ve biz sosyalizmi ancak şeflerin hayatına ait edineceğimiz malumatın delâletile anlamış olacağız.

Memleketimizdeki orta seviyenin içtimai ve iktisadi mezheplere ve bunların siyasi taazilerine karşı edinmiş olduğu noksan malûmatı göz önünde bulundurarak bu küçük eserden büyük bir istifade temin edebilmek için onun sadece tercüme edilmesini muvafık görmedim.

Eserde ismi geçen Sosyalistlere ait mümkün olduğu kadar izahat vererek kari in tekrar tekrar sosyalizmin muhtelif cepheleleriyle ve hareketleriyle tanışıklığını temin etmek istedim.

Diğer taraftan tâbirlerin ve istilahların çok kolay anlaşılabilir olacak ansiklopedisini yaptım. Bunları birer haşiyeye halinden kurtararak ayrıca eserin sonuna ilâve ettim.

Müellif kendi kari in için bunlara lüzum görmemiş, fakat bu usulün bizde ne kadar çok faydalı ve lüzumlu olduğunu kari o ilâveleri okurken bizzat takdir edecektir. Bundan başka isim-hasları aslındaki telâffuzu muhafaza ederek kendi şivemize naklettim. Meselâ «Guesde» i bir Türk için doğru okumaya imkân yoktur. Bunu aslında olduğu gibi Türk harflerile «Ged» şeklinde yazarak yanlış telâffuzun önüne geçmek istedim. Diğer tabir ve istilahlarda da böyle yaptım fakat asıllarını da yanına ilâve ettim.

Bugün beş altı yüz milyon kalbi ve zekâyı kendi idealine

rapteden bir mezhep hiç şüphe yok çok kuvvetli bir inanma ve inandırma ahlâkına mäliktir. İşte bu küçük eser Türk kari-ine içtimalî bir mezhebin ve bir mezhep şefinin ne olduğunu izaha çalışmıştır.

Esat Adil

Müştecebi zade

NOT: İnsaniyet gibi arapçadan lisânımıza girmiş olan kelimelerdeki (â) büyük hecesini asıl türkçe kelimelerdeki (a) kısa hecesinden tefrik ve kelimenin doğru okunmasını temin için bu gibi kelimelerdeki (a) lar üzerine aksan koyduk.

KARL MARKS

Karl Marx

Gençliği

Karl Marks Almanyada Treys (Rhenanie) de 5 Mayıs 1818 de bir Yahudi aileden dünyaya geldi. Doğduğu memleketi ancak orta tahsilini ikmal ettikten sonra (Bonn) ve (Berlin) Darülfünunlarına devam etmek için terkeetti. Darülfünunda Felsefe ve hukuk tahsil ediyor ve bilhassa felsefî münakaşalara karşı kuvvetli bir iptilâ duyuyordu. 1841 de hukuk doktoru diplomasını aldığını müteâkıp Treys de küçüklüğündenberi tanıdığı bir kız ile evlendi.

Daha o tarihte Karl Marks siyasi fikirlerinde izhar ettiği şecaatle nazarı dikkati celbetmiş, ilmî ve adlî bütün mesleklerden ferağat ederek gazeteci olmuştu. Kolonya radikal gazetesine (Rheinische Zeitung) bir muharrir sıfatıyla dahil olan Marks'i pek az sonra bu gazetenin başında sermuharrir olarak buluruz. Prusya hükümetine karşı tehditkâr bir mücadele açtığı için gazetesi kapatılıyor ve kendisi takibata maruz kalarak Almanyayı terk ve Pariste ikamet etmek mecburiyetinde kalıyor.

Paris te

Bundan böyle Marks'sin bütün ömrü bir menfa hayatı içinde tahrikât ile geçiyor. Pariste, büyük şair *Hanri Hayn* ile

doştluk tesis ediyor, meşhur Rus ihtilâlcisi *Bakonin* ve Fransız sosyalisti *Prudon* ile tanışıyor. Aynı zamanda Marks'ın *Frederik Engels* ile doştluk tarihi yine Pariste ve bu esnalarda vakidir; Pek az sonra bu genç Alman sosyalistini Marks'ın en yakın dostu ve mesâi refikî olarak görüyoruz. Bilâhare « Komünist fırkası beyannamesini » ve müteaddit kitap ve risaleleri birlikte yazdılar ve neşrettiler.

Zengin bir ailenin çocuğu olan Engels ekseriya Marks'a en müşkül anlarda yardım etmiştir.

Parise iltica etmiş olan Alman amelesi muhitinde Karl Marks'ın ihtilâlkâr faaliyeti sür'atle nazarı dikkati celbediyor; Fransız hükümeti telâşa düşüyor ve kabine reisi Müsyü *Gizo* aldığı bir kararname ile Marks'ın 1845 de Fransa toprağından ihraç ediyor. Ana vatanından ve Paristen kovulan bu Alman ihtilâlcisi nihayet Brüksel de yerleşerek 1848 ze kadar orada kaldı. Biraz sonra Engels de Brüksel de Marks'a iltihak etti.

Marks Brüksel de

Marks Belçika ya varınca nazari mesaisine ve Sosyalizm hakkındaki propağandasına tekrar başladı.

Prudon Sefaletin felsefesi unvanlı bir kitâp neşrederek bir nüshasını da Marks'a gönderdi. Marx Prudon'un bu eserine *Felsefenin Sefaleti* adlı kitabı ile cevap vererek Fransız Sosyalizminin fikirlerini şiddetle tenkit etti. Son derece kuvvetli bir münakaşâ kabiliyetine, cevval ve derin bir zekâyâ sahip olan Marks bu veçhile *Marksizim* Marxisme tesmiye edilen mezhebini esaslarını vaz ediyordu.

Marks, Brükselde ikamete başladığı gündenberi bu şehirde oturan birkaç Alman amelesinden mürekkep bir grup tesis etti. Pek az sonra ecnebi ve Belçikalı ameleler de bu gruba iltihak ederek Brüksel amele cemiyeti teşkil edildi. Bizzat Marks'ın müdür ve başlıca muharriri olduğu « Brüksel Alman gazetesi » namı altında bir gazete bu cemiyet tara-

findan tabettirildi. Aynı zamanda Marks siyasi iktisat der-
si veriyor, konferanslar tertip ederek memleketin demokratik
hareketi üzerinde mühim bir tesir iera ediyordu

1848 senesi şubatında Parisde ihtilâl patladı. Belçika hük-
ümeti korkudan Marks'ı memleketten atmaya karar verdi.
Dahiliye Nazırı Şarl Rojjiye' Karl Marks'ı Belçikadan ihraç
etmek suretile adını beynelmilel sosyalizm tarihine kaydettir-
miş oldu.

Komünist partisi beyannamesi

Marks ve Engels 1847 de, Londrada toplanan Komünist
cemiyetinin beynelmilel kongresının prensiplerini ihtiva eden
«Komünist partisi beyannamesi» ni Bürkselde tanzim ettiler:
Bu risale en derin ve gürültülü akisler yapan yazılardan bir
tanesi idi, canlı ve kuvvetli bir lisanla yazılmış olan bu eser
ilmi Sosyalizmin bazı esaslı prensiplerinin hulâsasını ihtiva
ediyordu:

Sınıfların mücadelesi — «Beyanname» nin birinci faslı
şu meşhur cümle ile başlar:

«Zamanımıza kadar olan bütün cemiyetlerin tarihi ancak sınıf-
ların mücadelesi tarihinden ibarettir.» İlk ve orta zamanlarda, asri
devirde, bilhassa zamanımızda cemiyet yekdiğerile şiddetle
mücadele eden muhtelif sınıflara ayrılmıştır. Burjuvazi ve
Proletarya karşı karşıya hasmane vaziyet almış bulunuyor.
Burjovazinin ikt.sadi hâkimiyetinin doğuşunu ve bu sınıfın ikt-
sadi âsârını bariz bir tarzda gösterdikten sonra Marks Maşi-
nizm ve Kapitalizm'in Proletarya'yı nasıl tevlit ettiğini irâe
ediyor.

Asri bir teşebbüsün icrası için elzem olan sermayelerin
ehemmiyeti durmaksızın artmaktadır: Bu veçhile birkaç ser-
mayedarın elinde sermayelerin tekâsüf ve temerküzü hadisesi
vuku buluyor. Proletarya'ların miktarı, o nispette de sefaleti
artıyor. Yine bu veçhile «Proletaryen» hareketi muazzam ek-

seriyet menfaatine kendiliğinden muazzam bir ekseriyet hareketi halini alıyor. Bu hareket *collectivile* menfaatine Burjuvazinin istimlakini istihdaf ediyor. Sınıflar mücadelesi binnetice Burjuva sınıfını ortadan kaldıracaktır. Marks'ın dediği gibi «Burjuvazi her şeyden evvel bizzat kendi mezarını kazmaktadır. Onun sukutu ve Proletarya'nın zaferi aynı suretle gayri kabili içtinaptır.»

Kapitalizm muhtelif Proletaryaların milli karakterlerinin ortadan kalkmasına müncer oluyor; bu veçhile içtimaî ihtilâl bütün Proletaryaların müşterek eseri olmuş olacaktır : «bütün dünya proletaryaları, birleşiniz!»

Tarihî maddiyecilik- Marks'a göre tarihin muhtelif hâdiselerinin bâisi munhasıran insanların iradesi değildir ; hepsinin esasında iktisadî sebepler aramak lâzımdır. Aynı veçhile, bütün harpler, bütün ihtilâller, fazla olarak bir inşa ve bir esasa müstenit ikinci bir inşa tesisi eden milletlerin dinî, bedîî ve edebî hayatının bütün manazarı bizi daima mübadele ve istihsal usullerine, iktisadî kuruluşa irca eder. Tarihî hadiseleri bu şekilde izah etmek metotunun adı *Materyalizim Istorik* Le' Materyalizme Historique dir ki Marks in en büyük keşiflerinden biridir.

1848

Marks'ın Bürüksel den ihracını öğrenen hükûmeti muvakkate ona Pariste misafirperverlik gösterdi. Fakat ihtilâlin aynı zamanda Almanyaya nüfuz etmesi ve halüvaziyet, Marks ile Engels'in tekrar Kolonyaya dönmelerini icap ettirdi; Orada derhal Prusya hükûmeti tarafından kapatılmış olan gazetenin hatırasını teyiden *Yeni Renan* gazetesini neşre başladılar. Bu seferki âteşin tahrir hey'etinin *Marks, Angels, Lassal* başlıca uzuvları idi.

Marks bu tarihte müthiş bir faaliyet gösteriyordu: Gazetesinin hem muharrir ve direktörü, hem de yorulmaz bir propandacı idi. Prusya hükûmeti onun gayretlerini yeniden kır-

mayı tecrübe ediyor; Marks cinayet mahkemesi huzuruna çıkarılıyor. Orada tek başına müdâfaasını bizzat yapıyor, hayatının en güzel hitâbelerinden birini orada irâtediyor. Nihayet Juri tarafından berâat ettiriliyor. Bununla beraber irtica galip geliyor, birkaç gün sonra « Yeni renan gazetesi » tedbirî idarî sebeble tâlik ve başmuharriri hicrete icbar olunuyor.

Marks tekrar Parise geliyor, fakat orada da ibtilâl aleyhtarları mevkii elde ettiklerinden Fransız paytahtında *Marks*'in vücudu tehlikeli addolunmakla *Bretagn* da *Morbihan* ın küçük bir yerinde ikamete tâbi tutuluyor. Fakat *Marks* Fransayı terk etmeği tercih ederek hayatının sonuna kadar oturduğu Londra'ya hareket ediyor.

Londra da

Londra da, *Marks* ilk sıra gerek kendisini, gerek ailmesini gayet güçlkle yaşatmaya imkân bulmakta idi. Eserleri müşkülâtla satılıyor; Amel hareketine karşı ifa ettiği hizmetlerin mükâfatından bahsedilmesini asla işitmek istemiyordu. Maddî vaziyeti bazen en kara bir sefalete kadar varıyordu. Noksan gıdânın, tütünün, ifrâta varan bir sâyin intâç ettiği beden ağrılarına manevî ıstırablar da ilâve ediliyor; emsalsiz bir baba olan, karısını ve çocuklarını (ki altı tane idi) taparcasına seven *Marks* onlara mesut bir hayat teminine muktedir olamıyordu. Çocuklarından üç tanesi Londrada, sıhhi vaziyetlerinin icap ettirdiği ihtimamın gösterilememesi yüzünden öldüler.

Fakat hiç bir şey *Marks*'i mefkûresi için mücadelede zâfa, inkisâra uğratamıyordu. Siyasî iktisada bir tenkit hazırlıyor, bütün dünya amele teşkilâtlarile muhabereye giriyor daima tehtikâr ve muknî olan bu kalem mücahidi; doktrinlerini kabul etmiyen diğer Sosyalistlerle hararetle mücadele ediyordu. Nihayet hayatının en esaslı eseri olan « Sermaye » üzerinde çalışmaya başlıyor.

Birinci Enternasyonal

1864 den beri *Marks* o güne kadar cihanın tanıdığı en kudretli Proletaryen teşkilâtının başında bulunuyordu.

Sosyalist hareketleri tarihinde birinci enternasyonal unvanı ile tanınmış olan «*İşçilerin beynelmilel cemiyeti*» 1864 de Londra da te'sis edildi. Bu cemiyet emele sınıfının muhtelif memleketlerdeki propağanda gayretlerini tanzim ediyor, Sosyalist doktrinine ait meselelerle meşgul oluyor ve senelik kongreyi topluyordu.

Pek az sonra *Marks* ile *Bakonin* arasında enternasyonal in içinde bir ihtilâf patladı: Bu münâzaa yüzünden mesâi güçleşti. 1870-71 harbi ve Paris kommününün sukutu Enternasyonalin itibarı ve nüfuzu üzerinde ehemmiyetli bir darba oldu. 1872 kongrasında *Bakonin*'in ihracına karar verildi isede cemiyet merkezinin Nivyork a nakli Enternasyonal için bir intihar mahiyetinde idi. Filhakika bu karar teşkilâtın ölümü oldu. İşçilerin beynelmilel cemiyetinin feshi 1876 de *Filadelfi* (Amerika) da vukua geldi.

1872 ye kadar *Marks* Enternasyonal'ı sevk ve idare etti. Aynı zamanda 1871 hâdiseleri ile fevkalâde meşgûl oluyordu: ihtilafın ilk sıralarında Fransa tarafından tecavüza maruz kaldığı zannile Almanyaya temayül gösterdi; fakat pek az sonra müdâfaa bir tecavüz haline inkilâp ediverince, *Marks* Alman emperyalizmine karşı şiddetli bir mücadele açtı. 1871 kommününün hâileli tecrübesi ona «*Paris kommüü*» adli eseri ilhum etti.

Sermaye «Le Capital»

İşçiler beynelmilel cemiyetinin infisâhından sonra *Marks* mücadele faaliyetini terkederek beşeriyetin en kudretli zekâları arasına kat'î bir surette yerleşmiş olan «*Sermaye*» adli eserinin tahririne kendisini tamamen vakfetti.

Burada bu eseri tahlil etmeğe imkân yoktur . Marks bu eserinde bir çok şeylerle beraber mezhebinin en esaslı fikirlerini inkişaf ettiriyordu. Mutasarrıf sınıfı amele sınıfının sırtından geçiniyor . Sermâyedatların menfaati - bütün sermâyedar cemiyet şahsı menfeatin taharrisi üzerine müessesedir - *Fazlai kıymet* « La plus - value » ile teşekkül eder ; bu fazlai kıymeti ise tevliht eden ameledir. İstihsal ve mübadele vâsıtalarının sosyalleşmesi fazlai kıymet ten bütün cemiyetin istifade etmesine müsaade edecektir .

Marks hayatına tesahüp eden bu eseri bitirmek bahtiyarlığına nâil olamadı ; sermayenin üçüncü cildi *Angels* tarafından ikmal ve neşredildi.

Hayâtının sonu

Hayâtının sonuna doğru, *Marks'in* kadrü itibarı arttı ; maddî vaziyeti salâh buldu , sıhhatini iâde eder etmez ecnebi memleketlere birkaç seyahat yapmağa teşebbüs etti . Fakat artık her şey çok geç idi : 1883 martının on dördünde Londra da vefat etti .

İlmi Sosyalizm'in banisi olan *Marks'in* değeri çok azımdır . İlk defa olarak asri bütün Sosyalist hareketini cezbeden Sosyalizm'e doğru içtinabı gayri kabil olan cihan iktisadî ihtilâlini işaret ve milyonlarca amelenin ruhuna sosyalist imanı telkîh etti . Adî bir sembol oldu :

Antimarksizm' Marksizm asrımızın siyasi, içtimai ve iktisadî hayat ile uzaktan veya yakından alâkadar olan herkesin aşınası bulunduğu iki ıstihlâdır . Bugün birçok fikirleri, hatta vaktile mücadele ettiği kişiler tarafından bile kabul edilmiştir : Bu, böyle büyük bir zekâyâ gösterilebilecek en muazzam ihtiramdır .

II

JAN JORES

Jean Jaures

Gençliği

1859 da Kastr (Fransanın Torn vilâyetinde) de küçük bir Burjuva ailesi arasında doğan *Jores* kollejde mükemmel bir tahsil yaptı. Sonra Parise giderek «Lui Le - Grand» lisesi ile yüksek muallim mektebinde parlak bir surette tahsilini ikmal etti. Fransanın cenubuna aydet ve *Albi* lisesinde, Tuloz derülfünununda profesörlük ederken aynı zamanda doktora tezlerini yazdı, Latince lisanı ile hazırladığı bir tezini Alman Sosyalizminin menşelerini taharriye hasretti.

Jores gençliğindenberi siyasi hayata karşı bir temâyül duymakla beraber, Sosyalizme iltihakı pek kolay ve çabuk olmadı. İlk defa 26 yaşında iken 1885 de meb'us olan *Jores* o tarihte Parlâmento sıralarında «Sol» u işgal ediyordu. henüz Demokrat, Cümhuriyetçi, ruhani sınıf aleyhtarı «anticlérical» idi, fakat siyasi ve natuk olan dahası için Sosyalizim kudretli, sehâr bir menbâ olmakta gecikmedi. Parlametodaki mevcudiyeti ciddi bir şekilde dikkati celp etti. Buna rağmen ikinci intihapta kazanamayınca tekrar Tuluz Darülfünununda kürsüsünün başına geçti. *Jores* bu şehirde iken kat'i surette Sosyalizme iltihak ederek onu bihakkın benimsedi.

Jores Parlamento da

Sosyalist *Jores* kendini tekrar mücâdeleye atarak bütün

vaktini ve gayretlerini amele sınıfının hizmetine hasretti. 1893 intihâbında tekrar mebus fakat bu defa Sosyalist - Seçildi.

Fransız meclisi üzerinde ıera ettiği nüfuz çok derin oldu. şiir ve belâğat ile coşğun, azim bir imâna sahip olan bu emsalsiz hatip muhât olduğu insanların derhal teveccühünü kazanıyordu. Meclisdeki faâliyeti ehemmiyete şâyandı; Parle-
mentonun bütün mesaisine dâima Sosyalist mefkûresinin ateşli ruhile iştirak ediyordu. Sosyalistliğini ısrarla ve iltiharla ilân ettiği nutukları, cevapları derin bir şöhet kazandı. 1789 ihtilâlinin mahzun vârislerine savurduğu canlı bir hitâbede: «Siz diyordu... Beşeri sefâleti beşiğinde uyutan ihtiyar şarkıyı inkitâa uğrattınız... Beşeri sefâlet feryatlar içinde uyandı, önünüzde dikilerek sizden bu gün mevkîni, tabii âlemin güneşi altındaki geniş mevkîni istiyor; ki bu güneş sizin sarartıp söndüremediğiniz yegâne ziyâdır.»

Dreyfûs vak'ası

Bütün haklı dâvâların avukatı olan *Jores* kendisini *Dreyfûs* vak'ası etrafında tertip edilen mücadeleye attı.

Yehudi bir Fransız zâbiti casuslukla ittihâm ve divanıharp tarafından mahkûm edilmişti; mahkûmiyete esâs teşkil eden deliller; Demokrasi kinleri, âdi ve budalaca olan Yehudi alev-
tarlığı ile körleşmiş askerî bir zümre tarafından tasni olun-
muştu. Fransa baştan aşağı iki partiye ayrılmıştı! *Emil zola* «İttihâm ediyorum - Jaccuse» unvanlı lâyemut eseril *Dreyfûs* tarafını iltizâm ediyordu. Biraz sonra *Dreyfûs* dâvâsı tekrar rüyet olunarak berâet ettirildi ve bütün hakları iâde olundu.

Bazı sosyalistler bu burjuva zâbiti vak'asının amele sınıfını alâkadar etmemesi lâzımgeldiği kanâatindedirler. Fakat *Jores* ortada ancak haksız bir mahkûmiyet gördüğü içindir ki bütün bir şecâat ve aşk ile müdâhaleye atılıyordu.

Fransız millet meclisinde söz alarak: «İki yüzlülük, alçaklık, yalancılık» gibi kelemelerle tezlil ve tahkirde tereddüt

etmiyordu. Müteakıp intihapta *Jores* bir ikinci defa olarak yine kazanamadı.

Sosyalist mücahit

Jores sadece parlak bir parlamanto adamı değildir. Onu pek az sonra Fransız sosyalizminin şefi olarak görüyoruz. O esnada Fransadaki sosyalizm bir çok parçalara ayrılmış ve aralarında şiddetli mücadele baş göstermişti; *Jores* ittihat te'sis edilmediği taktirde hiç bir yaratıcı sosyalist eserin bekâsına imkân olmadığını anlayordu. Fransız amele partisinden *Ged* ve *Milran* - ki bilahara mürteci oldu - ile beraber bir seri propağanda turnesine çıkarak bir çok senelerini buna hasretti, nihayet gayretleri muvaffakiyete erdi; 1905 de Fransız sosyalist partisi ittihadı nı elde etmişti.

Bu kuvvetli ve müddehit parti için şiddetli bir disipline lüzum olduğu kanâatinde bulunanların başında yine *Jores* vardı. Cümhuriyeci bir hükûmete sosyalistlerin iştirak edip etmeme meselesi karşısında iştirake taraftar olan *Jores* firkanın ekseriyeti tarafından tasvip görmedi. Enternasyonal'e sevk edilen mes'ele, Amistardam kongresinin Fransız Sosyalist partisinin ekseriyet kararını tasvip etmesi ile neticelendi. Disipline bağlı olan *Jores entrenesyonel'in* karârı karşısında egilmeye mecbur olduğunu his etti. *Jores'in* kongraya inkiyâdında bir-raz evvel *milran* kabinede bir nazırlık kabul ettiği için Sosyalist partisinden tartılmıştı.

Sulhün coşkun müdâfii

Avrupanın siyasi havası günden güne ağırlaşıyordu. Harp tehlikeleri hakikileşiyor, Sosyalist Demokrasisinin bütün gayretleri felâketi uzaklaştırmaya hasrediliyordu. *Jores* kendisini sulh davasının müdâfaasına vakfetti. Bir çoklarının hakaretlerine, bir çoklarının bedbinliğine rağmen, kalemlle, sözle ve bilfeil bu uğurda mücadele ediyordu. Harbi isteyenler tarafı-

ndan yenildi; Fransız millîcileri onu Almanlara satılmış olma-
kla itham ediyorlardı. Malûmdurki bu iftira «L'action française»
tarafından her kese işitti ildi, yine bu müessesenin akli muv-
âzenesi bozuk bir caniyi teslih ederek Jores'in hayatına kast
ettiğini göreceğiz. Fakat bu gün bütün dünyanın Jores'i bir
sulh kahramanı olarak tanıdığını biliyoruz: Büyük Alman mü-
verrihi *Emil Lüdvig* «14 temmuz» eserinde ancak Jores'in
harbe mani olabilecek yegâne adam olduğunu yazıyor.

Gazeteci

Bir taraftan mebu's, mücâhit, muharrir ve feylesof olan
Jores'i diğer taraftanda yevmi hadîsatin bürcünde bir gazeteci
olarak tanıyoruz. Filhakika *Jores* büyük bir gazeteci oldu;
bir kaç sütunluk âteşin makaleleri kadar beş on satılık «ke-
ment» - Bu çeşit yazılarına koyduğu dâimî başlık - leride
her kesi alâkadar ediyordu. Bir Sosyalist matbuâtının Prole-
tarye elinde daima ehemmiyetli bir silâh gibi kullanılabilece-
ğinin tamamen farkında idi.

1903 de te'sis ettiği «Humanite - *Beşeriyet*» az bir zama-
nda kudretli, canlı ve mütenevvi; kalem münakaşalarında se-
vimli; sosyalist fikirlerinin müdafaasında ise metin bir gazete-
te oldu. *Jores* kendisi gibi gazetesinide fevkalâde itina ile
muhâfaza ederek onu her dürlü şâibeden masun tutuyordu;
L. Humanite sine ne hakaretin, ne âdi bir siyasetin nede na-
mussuzca gizlenmiş fikirlerin girmesine asla müsaade etme-
diği gibi; zaten büyük bir fazilet ve hududsuz bir menfaat
ferâğati içinde geçen *Jores*'in hayatı samimiyet ve fedakârlık
timsâ i gibi idi. Eğer Humanite sinin bugün kömünist partisinin
elinde nasıl bir tehdit ve iftira gazetesi haline gelişini görse
kim bilir ne derin bir ıztırap duyardı.

Doktrin i

Jores'in Doktrin'i idealizm in kudretli bir ilhamı altında

başka bir hüviyet arzeder; o müstesna bir ahlâki noktaya kadar yükselmesini bildi. Bununla beraber amele mücâdele-
sindeki hakikatı de asla görmemezlik etmedi: «Şeniyeti anlamak
ve ideale varmak » diyordu.

Bu günkü cemiyette her şeyden evvel iki vâkıa nazarı dik-
katini celbediyordu: Demokrasi ve millet. *Vânderveld*, in dediği
gibi, «sosyalist partilerinin millîleşmesine ve demokratlaşma sına
mezhebî bir ifade veriyordu».

Jores Demokrat — *Jores* demokrasi'ye derin bir surette
bağlı idi. Sosyalist bakışla, cihânın iktisâdî demokrasi'ye doğru
yol aldığını görüyordu; fakat bu dâhiye göre, 1789 Fransız
ihtilâli ile haber verilen içtimâî ihtilâl arasında bir karâbet
vardır. Birincisi halkın eline silâh vererek ikincisinin tahakku-
kunu kolaylaştırıyor; siyasi demokrasi, iktisadi demokrasiyi
bir adâlet gibi kullanacaktır. Daha 1904 de proletarya mümes-
silleriyle Burjuvazi' in ileri gitmiş kısımları mümessillerinin
el ele vermelerini kabul ediyordu; bü gün olsa idi demokrasi
ile mücâdele ederek yerine bir partinin diktatörlüğünü ikame
etmek isteyenlerin muhakkak bir hasmı olurdu.

Jores beynelmilelci — *Jores* şecî ve kararını vermiş bir bey-
nelmillelci «internationaliste» idi. Muhtelif milletlerle en sıkı bir
beraberlik temin edilmeksizin sosyalizmin hakikata asla kalp
edilemeyeceğini tamamen idrak ediyordu. Zaten hayatının son
senelerini - hatta bütün ömrünü - Enternasyonal'in hizmetine
vakfetmiş olduğunu görmüştük.

Fakat harsî varlığı, maşerî vicdanı ile memleketlerine
bağlı olan müttehit milletlerden mürekkep hakiki bir birlik
yaratmak için, her proletarya'nın kendi vatanına karşı bir aşk
taşınması lâzımdır. en hararetili nutuklarından birinde Fransaya
karşı olan merbutiyetinden bahs ederken; vatanı sevmeksizin
nasıl iyi bir beynelmillelci olunabileceğine aklı ermediğini söy-
lüyordu Proletarya'nın vatanı olmadığını iddiâ edenlere - *Herve*
gibi karşı verdiği cevapta *Jores* « Demokrasi ve millet her

dürlü mâverâi ve yüksek varlıkların esas şartları olarak kalır» diyordu.

Jores tarafından bize bırakılmış olan başlıca iki eseri, - sayısız nutuklarını ve makalelerini nazara almaksızın - hülâsa ettiğimiz fikirlerden mühlemeldir.

Eserleri

Sosyalist tarihi « L. Histoire Socialiste » —. Fransız ihtilâlinin sosyalist tarihi « L'Histoire socialiste de la révolution Française » eserinde *Jores* 1789 büyük ihtilâlinin mufassal bir tetkikini yapıyor. Orada Danton'un *Robespilyer* in *Mirabo*'nun muhteşem portrelerini veriyor; gayet faydalı ve hakiki vesikalara istinat eden bu eserin çok derin ve objektif bir mesâi mahsulü olduğunda bütün âlimler mütefiktirler.

Fransız ihtilâli târihinde ilk defa iktisâdi tefsir metodunu tatbik edenin *Jores* olduğunu zikretmek bilhassa ehemmiyetlidir. Bugün ilân edilmekte olan ictimâi ihtilâl'e varan yollara iktisâdi vak'alara; ahlâki ve manevî nizamı ihmal etmeksizin geniş hisseler ayırıyor .

Yeni Ordu « L'armée nouvelle » — *Jores* bu eserinde bir seferde iki temayüle karşı mücadele etti: Birincisi milliyetçi temayülü ki bizi, harbe müncer olan bir silâhlanmaya sevk eden kuvvet; diğeri ise «Ekstremiste de gauche» - bilhassa komünist *Harve* gibi - ki Proletarya için vatani inkâr ve millî mudafaaya muhalefet eden temayül . Bütün hayatını tamamen sulh davasına vakfetmiş olmakla beraber, *Jores* vatanının yabancı bir düşman hücumu karşısında silâhsız kalmasını ve Fransız proletarya sınıfının yabancı bir emperyalizm'e teslim edilmesini de arzu etmiyor .

Hatta eserinin bir cildinde -ki bu cilt askerî mahâfilde bile nazarı dikkate çarptı. - Yeni bir ordunun teşkilâtını mutalea ediyor. Mürtecî, gayri insânî ve mukavlevî bir takım şeylerle muhat olan bugünkü ordu yerine ikame edilecek olan bu teş-

kilât; tamamen bir halk ordusu, mevcudiyetini koruyacak, hakiki müsellâh bir millet olacaktır.

Tarihî tahlilleri veya askerlik san'atını tetkik eden teknik fasılların yanında «Yeni ordu» fevkalâde ehemmiyetli olan «Mezhebî nizam» fasıllarını da ihtiva etmektedir; meselâ; kitabın «Proletarya, Vatan, Ordu, Ahlâkî ve İctimâî sâha» unvanlı onuncu faslı; Vandervelet tarafından Jores'in Sosyalist doktrinini' nin en dolgun bir şerhi telâkki edilmektedir.

Jores'in hazin âkıbeti

Brüksel'in Sirk ruvayyal'inde söylediği nutuk Jures'in son hitâbesi oldu. Amele enternasyonal'i umumî harp başlamadan evvel son defa olarak ve milletleri harpten içtina ettirmek ümidile toplanıyordu. Avrupanın bir helâke doğru sürüklendiği malûmdur; bununla beraber ümitsizlik içinde de olsa bu mukadder sukutu durdurmaya çalışılıyordu. Coşkun bir kalabalık önünde Jores en güzel nutuklarından birini söylüyordu. Brükselden Parise dönüşünde, temmuzun 31 neç günü akşamı, tahrik edilmiş bir deli, bir rüverver kurşunile Jores'i «Humanité» nın yakınında «Croiss nt» kahvesinde - ki Jures orada gazete idarehanesindeki mesâisine başlamadan evvel akşam yemeklerini yemek itiyâdında idi - öldürdü.

Jores'in vücudu izâle edilmişti, harp artık başlayabilirdi.... Katil Sen cinayet mahkemesi tarafından berâat ettirilerek Fransadan ihraç edildi. Harpten sonra Jores resmî şereflerin en büyüğüne mazhar oldu; cesedi Panteon'a naklonuldu. Fakat Jores'in hâtırası daha ziyade Fransız ve Beynelmîl Proletarya kalplerinde yorulmaz bir mücahit, Fransız Proletarya ittihadının banisi, İmperyalist harbinin ilk kurbanı olarak yaşıyor.

EMİLE VANDERVELD

Emile Vandervelde

Gençliği

1866 da Bürksel'de bir burjuva ailesi içinde doğan (pederi İksel sulh hâkimi idi) *Vandervelt* fen ve hukuk tahsillerini Brüksel dârülfünununda yaptı. 1885 Belçika amele partisinin tesisinden çok evel *İksel* « İxelles » amele ittifakına kaydedildi. Ancak 1886 da henüz yirmi yaşında iken ilk defa amele kütlesi ile temasa geçti. O vakitten beri hayatının tarihi sosyalizm mücadelesi tarihi ile karışıyor.

Vanderveld'in şahsiyeti proletarya'nın her türlü mücadelesinin ifadesidir. Bu yorulmaz mücâhit, parlak hatip reyâm lehinde şecâatle harbetti. Diğer taraftan 1888 de sosyalist talebe yurdunu ve 1891 de amele partisi san'at şubesini tesis etti.

1894 de yirmi yedi senelik bir mücâdeleden sonra reyâm kazanıldı. 28 sosyalistten mürekkep bir kafle meclise dahil oluyordu. *Vandervelt* yirmi sekiz yaşında meclisin *Benjamin Benjamin* i idj. 1900 tarihine kadar *Şarleruva* mintakasının mebusu olarak kaldı. Bu tarihten sonra da paytahtın mümessili oldu.

Mebus *Vandervelt*, süratle sosyalist grubunun şefliğini ihraz etti. İlk nutuklarındaki belâgat, itmînan ve ilmî salâhiyet ile meclis üzerinde derin tesirler bırakıyordu.

Onun muhtelif cepheler arzeden hayatını tarih sırasile mü-tâlea etmek hayli güçtür.

Muharrir — Gazeteci — Hatip

Vanderveld in eserleri hemen bütün medenî milletlerin lisana tercüme edilmiştir. Kitaplarını, broşurlerini ve uzun seneler mecmualarda neşrettiği makaleleri zikre kalkmak yalnız bu cihete sâhifeler tahsisini icabettirecektir. Burada yalnız doktrin kitapları arasından bir kısmını zikrediyoruz: «*Kollektivizm ve sînai tehâvül* — le collectivisme et l'évolution Industrielle» «*Devlete karşı sosyalizm* — le socialisme contre l'état», «*Programımızı değiştirmek lâzım mıdır?* — Faut-il changer notre programme?» «*Marksizim iflâs etti mi?* — Le marxisme a-t-il fait faillite ».

Muhtelif seyyahatlerine ait : *Amerika intibâları* — Impressions d'Amérique ». *Müstakil Kongo Devletinin son günleri* — les derniers jours de l'Etat independant du Congo ». *Balkanlar ve sulh* — les Balkans et la Paix »; «*Beniisrâil memleketi* — le Pays d'Israel »; *Çin ihtilâli etrafında* — A travers la révolution chinoise ».

Bu meyanda eğer Jores'e hasrettiği kitabı; *Şiddetli mübâhasalar içinde* — dans la melle » tesmiye ettiği toplanmış nutukları, Belçika'daki amele ve sanatkârân meslekî cemiyetleri hakkında bir tahkikatı, «*Jul Destere* — Jules Destrée » ve «*Arthur Vurter* — Arthur Vouthers » ile birlikte birkaç kitabı, nihayet «*Belçika amele partisinin tarihi* — histoire du parti ouvrier Belge» zikretmekle eserlerinin başlıcalarına işaret etmiş oluyoruz.

Emil Vanderveld bugün Bürksel Darülfunununda «19 uncu asrın içtimâî doktrinleri tarihi» Profosörü ve aynı zamanda Akademijde azadır.

Vanderveld üstat bir gazetecidir; harekâta dahil olduğu gündünberi hemen bütün memleketlerin Sosyalist gazetelerine ve mecmualarına yazı yazmaktadır. Diğer taraftan hayranlık verici bir hatiptir. Mütâlealarındaki mantık, tahlillerindeki sarâhat, sesindeki halâvet ve kudret, derin, manalı ve ikna edici jestler.. Bütün bu hasletler onda hakikî birer hitabet mucizesidir.

Doktrin i

Vanderveld'in Doktrini nedir?

Belçika Sosyalizminin şefi *Yeni Marksist* Neo - Marx'ist'dir. Yani, *Marksın* doktrininin prensiplerini ve ana hatlarını kabul etmekle beraber onları şerh ediyor, üstâdın eserindeki sertliği azaltarak onu daha hayâtî bir hale koyuyor *Marks'ın* soğuk kanlı nazariyeleri yanında *Vanderveld'in* eserlerinde biz *Jores'in* hararetli idealizminin nefhalarını ve her şeyden evvel Belçika Proletarya'sının yapıcı ve realit ruhunu seziyoruz.

Vanderveld, Marks'ın hududu tecavüz ettiğini, ifrata vardığını iddia edenlere karşı *Marksı* müdafaa ettiği gibi; yine onu, bundan yarım asır evvel yazılmış yazılarına istinat ederek Proletarya ve bütün beşeriyet tararafından ikmal edilmiş olan tekâmülû nazarı dikkate almayanlara karşı da müdâfaa eder.

Siyasî demokrasi geniş mikyasta tahakkuk ettirilmiştir; Şimdi de iktisadî demokrasiyi tahakkuk ettirmeğe doğru gidiyoruz. Sermayedarların temerküzü müstakil müstahsillere kalboluyor, müstakil müstahsiller sermayesiz işçileri ve işsiz sermayedarları çoğaltıyor. Bu vechile mülkiyet miktarı nispeten mahdut ellerde toplanıyor. Yalnız, bu sermayedar sınıfının mülkiyet haklarından nezi işçilerin tamamen halâsını temin edecektir; Kollektivite'nin bu mesuliyetsiz sermayedarları istihlâf etmesi lâzımdır. Fakat işçi sınıfının bu eseri şaşırmadan deruhde edebilmesi için içtimâî iş cümhuriyeti teşkilâtı için olgun nesillerin vucude gelmesi; Bir kelime ile, sosyalist fikrinin bütün müessesâta nüfuz etmesi, bütün kafalarda süzülmesi, ve bütün mukavemetleri eritmesi lâzımdır.

Devlet Adamı

Vanderveld'in her siyasî hareketi kendi doktrinlerinden mülhemdir; Sosyalizmin nihâî menfaatini asla gözden uzak tutmaz. Derin bir siyasî mânâ ile, siyasî vaziyeti ilk bakışlarda

tahlil ve onu sosyalizmi faydalandırarak bir şekilde tayin eder.

Sufraj Plüral Suffrage plural devrinde *Vanderveld* tevâli eden bütün *Klârikal* Clerical Hükümetlerin en kat'i düşmanlarından biri idi. Umumî harp esnasında hattı hareketinin ne olduğunu biraz sonra göreceğiz. Harp bittikten sonra *Vanderveld* Adliye nazırı olur olmaz derhal, insânî ve âlicenâp telâkkilerinin geniş ilhamlarından olan hapishaneler rejiminin islahına başladı.

Hapishanelerin dahilî nizamnamelerini islah ve modern bir tarzda yeni hapishaneler tesis ediyordu:

Zirâî hapishane mektebi, sınıî hapishane mektebi, hapishane sanatoryomu ilh.. Hapsi münferit usulü yerine, toplu çalışmayı ikame ederek, Belçikanın muhtelif hapishanelerinde amele atelyerleri açtırttı. *Vanderveld* diğer taraftan juriyi islah ve ser-serilerin, delilerin âkıbetleriyle alakadar içtimâî hizmet mekteplerini tesis etti.

Ceza kanununun *Koalisyon* Coalition cürmünü tecziye eden 310 nuncu maddesini ilğa ettirdi: Bu vechile sendikal hürriyetin son kanunî engelini izâle etmiş oldu. İçtimâî noktada Sosyalist adliye nazırı, başlıca taraftarlarından olduğu alkol kanununa - ki bugün Belçika'da alkolün defaten iki litreden fazla satılması memnu olduğu gibi ancak yüksek burjuvazinin devam ettiği ve bir takım kayıtlara tâbi bulundurulmuş serkilpirive'lerde açıktan satılabilir - adını bağlamış oldu. Bu kanunla amele sınıfının ve memleketin bir eyilik gördüğü inkâr olunamaz. Ahlâkî ve içtimâî büyük bir terakkiye işaret eden bu kanun *Vanderveld*'in yine bütün arzusunun takabül etmemektedir: Belçikada alkolün kat'i surette menedildiğini görmek emelindedir.

1925 de, Sosyalistlerin intihapta kazandıkları zaferin ertesi günü *Vanderveld* iktidar mevkiine yeniden çağırıldı. Burjuva gazetelerinin ve bankaların kindar aleyhtarlığı *Vanderveld-Pullet* Demokrat hükümetini düşürmeğe çalıştı. Bilâhare üç büyük siyasî partinin mümessillerinden tereküp eden millî

ittihat kabinesine Sosyalistlerin iştirak etmeleri stabilizasyon gibi mühim bir eserin amele sınıfının iştirak ve kontrollu olmaksızın yapılmasına mümânaat etmek içindi.

Vanderveld Beynelmîleci

Vanderveld'in hariciye nazırı sıfatile gösterdiği faaliyeti görmek için biran tevakkuf edeceğiz: *Vanderveld* buradada Beynelmîleçiliğe sadakat gösterdi. Umumî harpten evvel sosyalist enternasyonalî ne Belçika mümessili olarak ve bütün faaliyetile iştirak eden *Vanderveld* enternasyonal in reisi oldu. Enternasyonalin sulhü vikaye için atıldığı mücadelede de yine ilk safta bulunuyordu.

Umumî harp patladığı zaman *Vanderveld* doktrinine sadık kaldı. Onunla hemfikir olmamak mümkündür, fakat bazıların yaptığı gibi sosyalist hislerinin samimiyetinden şüphe edilemez. Belçika, bu küçük demokrat memleket *Hohenzolern*'lerin mutlakiyetçi imparatorluğu tarafından tecavüza maruz kalmıştır. *Vanderveld* kararını verdi. Müstevlilere mukavemet maksadile kabineye iştirak etti. Merkezî Avrupa müttefik hükümetlerinin kat'i surette imhasına kadar harbe taraftarlık gösteriyordu. Bu taraftarlığını milliyetçi değil bilâkis mutedil ve beynelmîleci hislerle yapıyordu. 1917 Rus ihtilâli başlayınca, *Vanderveld* arkadaşları *Döbrüker ve Döman* ile beraber Rusyayı ziyaret etti, yeni Rusyanın demokratik hükümetinden müttefiklerini terketmeyeceği vadini aldı.

Harp bittiği zaman *Vanderveld* beynelmîleci kalıyor, hattâ bu merbu'iyeti, fena millicilerin nerelere kadar sevkedilebildiğini gördükten sonra daha kuvvetleniyordu. Belçika vasıtasile Alman ve Hollanda arazilerinin irtibatına mümâneat etti. Hayatını tehlikeye koyarak, ihtilâlcî mahkemenin huzurunda ölüm tehlikesi karşısında bulunan Rus Sosyalistlerini müdâfaa için Moskovo'ya gitti. Müteâkiben Kafkasyayı ziyaret ederek Sosyalist Gürcistan'ın doğuşunu selâmladı ve orada Rus terörüni itham edici tenkitler yaptı.

Harpden sonra, Sosyalist ittihadını tekrar kuvvetlendirmek isteyenlerin başlıcalarından idi. Belçika Sosyalistleri namına Belçika Millet Meclisinde, galip ordular tarafından *Rur* Rühr havalisinin işgaline karşı ısrar ile muhalefet etti.

Hulâsa 1925 ten 1928 e kadar devam eden hariciye nazırlığında mutedil'liğini ve beynelmileçliğini muhafaza etti. Çin deki Belçika imtiyazının terki ile şark dünyasında Belçikaya karşı ne büyük bir muhabbet kazandırdığını herkes bilir. Hele, Lokarno muâhede'sinin altındaki imzasının kendi memleketi namına vazedilmiş olduğunu hatırlatmak istermi?

1928 de, ikinci defa olarak Belçika sosyalistleri hükümetten çekildikleri zaman, Vandervold Sosyalist amele enternasyonalının tekrar reisi oldu ve bu sıfatla sulhu vıkaye ve Sosyalizm'in intişarı için mücâdeleye devam ederek muhtelif memleketleri ziyaret etti.

Vanderveld Sosyalist Mücahit

Burjuva matbuatının gayz ile «Kızıl Papa», «Patron» diye tavsif ettikleri bu sosyalist mücâhidini tanımayan tek bir Belçikalı var mıdır? Aşağı yukarı kırk senedenberi bütün zekâsı ve bütün gayreti memleketinin ve bütün cihanın amele sınıfı nef'ine hasredilmiş bulunuyor.

Bütün Belçika amele hareketlerini derin bir şeniyet manasıyla canlandıran yaratıcı sosyalizm gayreti, *Vandervold*'ın mezhâbi telakkilerinin kuvvetli nüfuzu olmaksızın vucuda gelmiş değildir.

Filhakika, ekseriya doktrin mes'elelerine karşı lâkaydi göstere gelen Belçika amele partisini, bugün bir doktrin sahîbi fırka haline koymak şerefi de yine onundur. Bu veçhile hudutsuz gayreti, mahâreti ve kuvvetli zekâsıyla partisinin sevilen ve dinlenen hakikî şefi olmuştur.

Bu hatip, devlet adamı, sosyalist mücahidinin bu kuvvetli vezengin şahsiyeti gelecek nesillere bir misal teşkil edecektir.

IV

LENİN

Lenine

Çarlık Rusyası

Rus milletinin fâcia dolu tarihi bilinmeksizin *Lenin* in oynadığı rolü anlamak nasıl mümkün olur? *Lenin* in sosyalizm bayrağı altındaki kanlı diktatorluğu, iktisadî, içtimai ve siyasi hayatının tekâmül şartları Rusyadaki tekâmül şartlarından tamamen ayrı olan her hangi merkezi bir Avrupa memleketinde gayet güçlekle fehm olunabilir.

Rus milleti, Çarlık namına muayyen bir kapukulu ve memurlar sınıfı tarafından iera edilmiş şayanı nefret bir *Otokrasi* rejiminin boyunduruğunda ızdırıp çekmekte idi. Rus halkının azim bir ekseriyetini teşkil eden köylüler arâzinin ancak işletme hakkına tasarruf ediyorlardı; arâzi umumiyetle, bazı defa Belçikanın bir vilâyetinin mesahasına tekabül edecek kadar geniş çiftliklere sahip kimselere âitti. Köylü sınıfı işidilmemiş bir mahrumiyet içinde yaşıyordu; bilhassa tamamen cahil idiler. Çiftçi vilâyetlerde okuma, yazma bilmeyenlerin adedi 1910 da yüzde sekseni geçiyordu.

Nisbeten az olan büyük şehirlerin Proletarya'sını (Büyük sanâyi Rusyada henüz doğuyordu) Sınıfsız sanatkârlar veya toprağını terk etmiş köylüler teşkil ediyorlardı. Bu Proletarya ruhunda mâşeri bir « Elit » vücud bulmaya başlıyordu.

Münevverler «intelleguentzia» çarlık otokrasi'sine karşı göste-

riilen muhalefet hareketlerinde ehemmiyetli bir rol oynamakta idiler.

Eyi yetişmiş, hemen umumiyetle demokrat, ekseriya Sosyalist olan bu ihtilâlcî burjuva'lar halkın bir kısmının seviyesini yükseltmeğe fırsat buluyorlar, hükûmetin ragmına bazı bitaraf ıslahat elde edebiliyorlardı. Bu mücâhitlerin ileri varanları hükûmet tarafından asılmak, hapse atılmak ve Siberyaya sevk edilmek suretile müthiş zulüm görüyorlardı.

Matbuat, Lisan, Cemiyet ve içtima hürriyetleri yoktu. Ufak bir serbestci hareket kan içinde eziliyordu. Rusya nüfusunun külliyetli bir kısmını Rusca konuşmayanlar teşkil etmekte idi: «Lehli, Ukranyalı, Yahudi, Tatar, Leton ve saire» ki bunlar zirâi veya her hangi bir muhtariyetin kendilerinden nezi edildiği sınıflar idi.

Hulâsa Çarlık Rusyasına mütemadiyen masraflı harpler, halk içinde hiç bir coşkunluk uyandırmıyan, felâketli ric'atlara müncer olan harpler tahmil ediliyordu. İmparatorluk ailesi, âciz nazırlar intihabi ve bunları onlardan daha cahil ve antirikaçı olan *Rasbotin*'in arzularına tâbj kılmak suretile haysiyet ve itibarını her gün biraz daha kaybetmekte idi.

Bütün bunlar Lenin tarafından telkin edilmekte olan ileri, ihtilâlcî fikirlere müsait bir saha hazırlamakta idi.

Lenin Başlangıçta.

Lenin kimdir?

Asıl adı «*Vilâdimir İliç Ulyanof*» dir 1870 nisanının onunda Simlirsk (Volga civarında), bir maarif müfettişinin sulbünden doğdu. Bu münevver aile irsî küçük bir asaletle sahipti. Bizzat Lenin bile ilk sıra amele sınıfı ile güçlkle temasa geçti.

Her Rus burjuva aile çocuğu gibi *Lenin*'de tahsilini evvelâ doğduğu memleketin *Jimnaz* Gymnase (bizdeki eski idadilere

muâdil) ında yaptı, sonra 1887 de Kazan Darülfünunu Hukuk Fakültesine girdi.

O sıralarda kendini ihtilâlcî hareketlere salıveren *Lenin* henüz 17 yaşında iken biraderi Aleksandır ve birçok dostlarıyla beraber Çarlık polisi tarafından tevkif edildi. Genç *Vladmir* delil bulunmadığı için serbest bırakıldı; biraderi ve dört arkadaşı ölüme mahkûm edilerek asıldılar.

Lenin, Darülfünunda hararetli bir Sosyalist propağandacı idi; bu yüzden tardedildi. Petresburg'a giderek ora Darülfünununa kaydedildikten sonra *Nadejda Krupskaya* isminde bir Sosyalist kız talebe ile evlendi.

O günden itibaren Sosyalizmi tamamen kendine malederek Marksın eserleri üzerinde yaptığı ve muhtelif Sosyalist mecmualarında neşrettiği etütlerle az zamanda nazarı dikkati celbetmiş bilhassa talebe ve bâzı münevver amelelerden mürekkep bir ihtilâlcî kulübü açmıştı.

1895 Senesi *Lenin*'in hayatında ve Rus Sosyalizmi tarihinde gayet ehemmiyetlidir : o sene Cenevre'de maruf Marksçı *Plekhanof*'un muhacir grubuna rastladı. Oradan Rusya'ya dönüşünde "*Amele sınıfının halâsı için mücadele birliği*"-Union de la lutte pour la liberation de la classe ouvriere ni tesis etti. Rusya'daki bu ilk Sosyal - Demokrat Partisi teşkilâtı merkezini Petresburg'da açtı. Biraz sonra Çarlık hükûmeti tarafından mahiyeti keşfedilince grup şefleri *Lenin ve Martov* üç sene müddetle Sibiryaya sürüldüler.

Sürgün bitince *Lenin* Rusyayı terkederek yaşayabilmek ve çalışmak için Cenevre ye gitti.

Orada tekrar *Martov*'u buldu. Bu iki adam "*Şimşek-İslara*" adında yeni bir gaz te neşrine başladılar; bu gazete Rusya'ya gizlice sokuluyor ve ihtilâlcî muhitlerde büyük bir nüfuz ve tesir iera ediyordu. Az sonra gazetede iki fikir cereyanı baş gösterdi. Bunlardan biri içtimâi ihtilâlin derhal tahakkuk ettirilmesini tavsiye ediyordu. Kollektivist rejiminin Rusya gibi geri bir memlekette bile ihyası mümkün olduğuna inanıyorl-

ardı. *Lenin* bunların şefi idi. Daha mutedil olan ikinci fikir; her şeyden evvel siyasi ihtilâli istihdaf etmek sonra tekâmülü ve ihtilâli islahatı bekleyerek cemiyeti cezri surette değiştirmek. Bu fikir mensuplarının başında ise *Martov* bulunuyordu.

1903 de Londrada toplanan Rus Sosyal - Demokrasi'sinin ikinci kongresinde bu iki tez çarpıştı. Mutedil olan ikincisi ekalliyette kalarak parti iki parçaya ayrıldı: Ekseriyet kazananlar (Rusçası *Bolşevik*) ki *Lenin* tarafından, diğeri ekalliyette kalanlar (*Manşevik*) *Martov* tarafından sevkediliyorlardı. Bu andan itibaren *Lenin* Komünist ihtilâlinin maksat ve manevralarını tespitte başlıyor.

Doktrini kat'i ve muayyendir. Sarsıcı ve şaşırtıcı bir şiddeti hajzdir. *Lenin*'in mâkul ve mütehakkim zekası hiç bir gerileme ve eğilmeyi kabul edemezdi. Cihani ihtilâlin azametine ve uuvaffakiyetine inanmıştı. Bihassa Rusyaya ait hususta, bu memleketin içtimai ihtilâli başarmayı mümkün kılacak iktisadi inkişaf noktasına ermiş bulunduğuna kanıdı. Bu ihtilâl şedit olacak, Proletarya'dan çok büyük feragatler bekleyecekti. *Lenin* bu mevzu üzerinde hiç bir hayale kapılmıyor: «Önümüzdeki ihtilâlin kat'i bir hakikatı olan kanlı, ümitsiz ve yıkıcı bir harbin lüzumunu gizlemek; bu bizzat aldanmak ve halkı aldatmaktır» diyordu. Amele sınıfının hayırhahlığından asla endişe etmiyor: Uca ehemmiyetli olan cihet sermayedarlar cemiyetinin cezri surette bir Sosyalist cemiyetine kalbi için girişilecek şiddetli mücadeledir.

Bunun çok az bir zamanda tahakkuk ettirileceğine imanı var: Proletarya'nın iktidar mevkiine sahip olması ve siyasi, iktisadi diktatörlüğü icra edebilmesi kâfidir. 1917 deki Bolşevist devlet darbesinin ertesi günü *Lenin*, Soviyetler tarafından iktidar mevkiinin ele geçirildiğini ilân ettiği nutkunda: «Şimdi Sosyalîat nizamının abidelerine geçiyoruz» diyordu.

Lenin Marks'çıdır; Hatta şâkırtleri onun Marks'çı Doktrinini yegâne muakkıba addederler. Sermayedarlık emperyalizminin işidilmemiş derecede inkişafı karşısında *Lenin* yegâne çareyi

Cihanî ihtilâl — La revolution mondiale de buluyordu.

Rus Komünist nazariyatçısı *Zinovyef* Zinovieff diyor ki: «*Lenin* Marksizmi yeni bir devrin şartları içinde inkişaf ve tebariz ettiriyor.» Bu söz çok itiraz götürür. Zira *Lenin*'ni doktrinleri yirminci asrın zirâi Rusyasında tatbik imkânı buldu, halbuki *Marks*'ınkiler ondokuzuncu asrın sınaî Almanyasında, sınaî İngiltiresinde doğdu. Vaziyetlerdeki bu fark nazarı dikkate alınmazlık edilemez. Şimdi *Lenin*'in Doktrinlerinin şeniyet ile nasıl alın alına çarpışıklarını göreceğiz.

1905 İhtilâli

1905 de Rus filosu Japon filosu tarafından mağlûp edilmiş; Sosyalist propogandaları altında Rus halkı kışkırılmıştı. Bir kaç zirâat memleketi olan vilâyet isyan etti, Moskova matbaacıları ve mürettepleri beş yüz kişiden mürekkep bir meclis (Ruscada *Soviyet*) seçtiler. Bu misal diğer sendikalar tarafından taklit edildi. Petresborg ameleleri *Soviyet* meclisi hemen tamamen bolşeviklerin ellerine geçti. Fakat ihtilâl tenkil edilmişti. Çarlık Rusyası Rus halkına bir imtiyaz olarak *Duma* « Douma » meclisini bahşetmekle iktifa etti.

İhtilâlin devamı esnasında *Lenin* Finlandiya da bulunuyor, hâdisatta faâl bir rol oynayıyordu; fakat asıl mühim ve birinci rolü oynayan *Troçki* Trotsky idi. *Lenin*, ihtilâlciler hücumunun kâfi derecede sert olmadığına hüküm ve bu muvaffakiyetsizlikteki mesuliyetin bir kısmını manşevik şeflere tahmil ediyordu.

Duma intihabatında birçok bolşevik mebus seçildi. *Lenin* meclise girmemekle beraber bu mebusların faâliyetini idare ediyordu.

1906 dan sonra çarlık irticâi kat'i suretde galebe çalınca *Lenin* yeniden Rusyayı terk ederek, Partinin beynelmilel bürosunda Sosyalist faâliyetine devam ediyor. Bu «Proleter» i bilâhere Parisde ikamet eder görüyoruz. Pek sonra Avusturya-Macaristan'da Karakovi şehrinde (ki bugün Lehistan'a âitdir.) Cihan harbi baş gösteriyor.

Cihan Harbi

Daha çok evvel *Lenin* ihtilâfı sezmekte idi. Ona göre her harp sermayedar soygunculuğunu bir teşebbüsünden ibarettir. Binâenaleyh bugün memleketlerin Sosyalistleri, vaziyetleri ne olursa olsun cepheye gitmeği ret ve halkı bozgunculuğa ve ihtilâle sevk etmeğe mecburdurlar.

Harbin başlanğıcında, *Zimmerwald* de bütün memleketlerin mustakil Sosyalistlerinden mürekkep bir kongra topluyarak Fransız, Belçika, Alman Sosyalistlerinin hareketlerini tenkit etti. 1916 ilk baharında ikinci konferans *Kiental* de toplandı *Lenin* kongraya isyan ve tahrip gayesini güdecek umumî bir grev siyaseti teklif etti. Hemen bir sene sonra Rusyada ihtilâl patladı.

1917 Mart İhtilâli

Rus milleti harp ve çarlık yüzünden son derece zaif düşmüştü; yiyecek azalıyordu. Petrograd da nümayişler başladı; halk üzerine ateş etmek emrini alan askerler bu müdâhaleyi ret ediyorlardı. Bu suretle ihtilâl başladı. Çar iskat edilerek, Sosyalist ve Liberaller'den mürekkep muvakkat bir hükümet teşkil olundu. Matbuat sansuru izâle, bütün huriyetler ilân edildi. Alman empiyalizmine karşı harbe devama ve bir «Müessesan Meclisi» nin reyâm ile seçilmesine karar verildi.

Lenin Rusyaya girerek, muvakkat hükûmete karşı şiddetli bir Propağandaya başladı. Almanya ile derhal sulh akt edilmesini, Burjuva liberallerinin hükûmetten atılmasını, iktisadî faaliyet ve teşebbüslerin millileştirilmesini, arâzinin paylaşılmasını talep ediyordu. İhtilâleci Sosyalist *Kerenski* tarafından sevk edilen Demokrat hükûmet lüzumu kadar gayret gösteremediği gibi, Bolşevik propağandalarına da karşı koyamıyordu. 1917 temmuzunda *Lenin*, hükûmeti ele geçirmek teşebbüsünde bulundu, muvaffakiyetsizliğe uğradı, fakat harp ile

manevî sarsıntıya uğramış olan ordu üzerinde nüfuzu artmakta idi. İkinci bir teşebbüs muvaffak oldu, *Lenin* 1917 senesi 7 teşrinsaniden itibaren muazzam Rus imparatorluğunun itiraz götürmez bir diktatoru oldu.

Lenin Diktatör

Bizim için bu küçük eserde, sivil Rus harbinin bütün safhalarını ve ihtilâlin inkişafını tahlil etmeğe imkân yoktur. Yalnız *Lenin*'in şahsiyeti üzerinde tetkik yapmaktayız. Filhakika *Lenin* nevi şahsına münhasır bir vaziyette bulunuyor: Hiç bir Sosyalist - ne evvel, nede ondan sonra - *Lenin* gibi nazariyelerine tatbik imkânı bulmuş değildir. Tamamen istisnâî bir kudret ve irâde sahibi olan *Lenin* evvelâ bir devlet adamlığı gösterdi: Almanlarla *Brest - Litovsk* de bir sulh akt etti; muazzam İmparatorluğun ittihadını gözetmeğe muvaffak olarak, orada yeni bir teşkilâtın temellerini kurabildi. Eşsiz bir salâhiyet ve iktidar gösterdi; hayatındaki sertlik ve katılık, Çalışma kabiliyeti, başkalarının üzerindeki teveccühlerini bilakis artırıyor.

Doktrinlerini bilfeil tatbik ederken büyük bir taassup gösteriyordu. Kanlı bir ihtilâlin lüzumuna kanî olan *Lenin*, binlerce masumun hayatına mal olan bu kızıl ve korkunç *Terör* - Terreur bir rabbânî bir ilham sayıyordu. Alman emperyalizmini kuvvetlendiren *Brest - Litovsk* muâhedesini sulha varmak için imza etmişti.

Hulâsa, Cihan ihtilâlini başarmak için Kommunist enternasyonalını ihdâs etti. Fakat bu enternasyonalın muhtelif memleketlerdeki şubeleri Sosyalist amele sınıfının gayretlerini inkısağa öğratiyordu.

İktisadî noktadan *Lenin* « Sosyalist nizamının tahakukuna » çalıştı: Teşebbüs ve teahhütlerin milileştirilmesi, ferdi ticaretin ve paranın ilğası ve saire . . . Fakat netice uzun sürmedi: Rus iktisadî hayatı « *Harp Komünizmi* - le Communisme de guerre »

yüzünden tamamen teşkilâtını bozdu ve memleket faciâli bir vaziyete düşdü.

Bunun için Leninin mutaassıp doktrinine rağmen, dikkate değer bir *Opportunist* • Opportuniste • olduğunv görüyoruz: ricat göstererek *N. E. P* «Yeni iktisâdi siyâset» - La politique économique nouvelle» tesmiye edilen sistemi tatbika başladı. Ferdî ticaret tekrar tesisi, para tedâvülü kısmen tashih edilerek memleketin iktisadî vaziyetinde salâh yüz gösterdi.

Dâimî komünizm in sukutu ilk senelerde başladı; 1921-1922 Komünizmi (Leninin son faâliyet seneleri) 1918 - 1919 Komünizmüne benzemediği gibi ayrı ayrı ikside Sosyalizm olmakdan uzaktır.

Bundan bir netice çıkarılıyor. Bu iş ve devlet adamı da nazariyatcıların fevkine çıkamadı. Son senelerinin faâliyeti bütün hayatının mezhebi eserini mahkûm etmişe benziyor.

Ölümü

Lenin 1924 senesi ikinci Kanununda, uzun zamandan beri kendisini rahatsız eden bir hastalığın kurbanı olarak öldü. İhtilâle sosyalistlerin hazırladıkları suikastların neticelerinden iztirap duymakta idi. Hatta bu suikastların birinde tehlikeli bir surla yaralanmıştı, gördüğü sevgi ve saygı ölümünden beri Rusyade hâlâ artmaktadır. Leninin mezhebi bir nevi dia hâlini aldı. Tahnit edilen cesedi muhteşem bir kabre kondu; Yüz binlerce şalıs (bu kabrin önünde eğilmeye geliyor. Adı kendinden sonra iş başına geçenlerin ellerinde bir silâh gibi kullanılıyor. Resmî her tarafa asılıyor. Bu merbutiyet U. R. S. S. *Sevîyetik Sosyalist cümhuriyeti ittihadı* halkının kalblerinde hakikaten yerleşmişmidir? yoksa bu hayret edilecek tarzda eyi teşkil olunmuş resmî bir iştiâhın basit bir neticesimidir? Tarih bize hakikati söyleyeceği gibi bu kommünist diktatorunun eseri hakkında da kat'i hükmü verecektir

HARPTEN SONRA

Hanri Döman - Marsel Dea

Bu eserde hayatlarını tetkik ettiğimiz şefler arasında zikre değer daha bir çok sosyalistler mevcuttur.

Mesela Belçikada *Lui dö Bruker* - Luis de Bronckere, *Edvar Ansel* - Edouard Ansel, *Jozef Vote* - Joseph Vauthers, gibi bütün bir gayret ve fedakârlık numunesi olanlar vardır. Diğer memleketlerde *Jul Ged* - Jules Guesde, *Ogust Bebel* - August Bebel, *Vilhelm Liebknecht* - Vilhelmi Liebknecht, *Viktor Adler* - Victor Adler, *Pelekhanof* - Plekhanoff, *Aks.lort* - Axelord ve nihayet *Mateoli-Matteotti* vardır. *Berneştajn* - Bernstein, *Koteski* - Kautsky gibi sosyalizm nazariyatçılarını unutmamak bir vazife olur.

Bu küçük eser bizi tahdit ediyor. Bununçun hareket ve faaliyet devrinde kahramanlık gösterenlerden ancak bir kaçını seçe bildik. Şimdide, harpten sonra en orijinal doktrinleri neşretmiş olan bir kaç sosyalizm nazariyatçısına işaret ile iktifa edeceğiz.

Bilmiyoruz; bunların isimlerini tarih kaydedecekmi? İlim kendi taharrilerinde onların etutlerine istinat edecekmi? Proletarya onlarda *Marks'ın* ve *Jores'in* bolbol sağdığı iman ve coşgunluk menbağını bulabilecekmi? Bu suallere bugün cevap verilemez. Yalnız şuna işaret edelim ki on senedenberi neşredilmiş sosyalist doktrinine ait kitaplardan hiç biri *Hanri Döman'ın* - Au delà du marxisme ve *Marsel Deanın* - Perspectives Socialistes adlı eserleri kadar canlı akisler yapmış değildir. Eserimize nihayet vermeden evvel bunlardan biraz bahs edeceğiz.

HANRİ DÖMAN

Henri De Man

Gençliği

Hanri Döman 1885 de *Anvers* (Belçika) de doğdu. Henüz on altı yaşında iken sosyalist gençlik gruplarından birine dahil olarak biraz sonra idarecileri arasına karıştı aynı zamanda tahsilini *Gan* (Belçika) Darülfünunda yaptı.

Azçok servet sahibi Anversli bir tüccar olan babası oğlunun bir mühendis olmasını arzu ediyordu. Faka genç sosyalist tarih tahsiline fevkalâde temayül göstererek, profeör *Hanri Pren*'in idaresinde, tarihî ilimler doktoru diploması aldı. Diğer taraftan sosyalist doktrinleri etüdine devam ederek muannid bir marksçi oldu.

Alman sosyalizmi cazibesine kapılarak bir çok senelerini Almanyada geçirdi. Bu müddet zarfında ilmî teşekülünü ihmal etmeksizin, *Karl Lügpenht* in yanında sosyal - demokrasi için faaliyet göstermekle beraber Lâypzik darülfünunu derslerini takip etti. Aynı zamanda Avusturya ve İngiltereyi ziyaret etti. Bu sırada Belçikada amele terbiyesi hareketleri faal bir hâl alıyordu; konferanslar veriliyor, etüt kulüpleri açılıyordu, hatta bir milli mektep tesis olundu. Belçika sosyalist hareket seflerinin faal idaresi altında, amele terbiyesine müteallik eserlerin birleştirilmesine ve bu suretle onların daha metodik bir şekilde inkişaf etmelerinin teminine karar verildi. Bu fikir 1911 de muvaffak oldu. Belçika amele partisinin umumi

meclisi bir « *Amele tâlim ve terbiye merkezi* » ihdasını karar - laştırdı. *Hanri Döman* ilk umumî kâtibi sıfatile bu teşekkülü canlandıran hümmalı bir faâliyet gösterdi. İdaresi altında , bu merkez süratli ilerlemeler kazanarak , umumî harbin iptidala - rında bu sağlam müessese , amele faâliyetinin diğer şubeleri için de elzem bir istinatgâh oldu.

Harp ve Harp sonu

1914 harbı *Döman* ın hayatında müthiş bir tarih kaydetti . Bu ihtilâlcî soşyalist, serkeş Marksçi Alman istilâsı karşısında derin bir infiâl duyarak harbin başlangıcında, Belçika ordusu - na Alman empiryalizimine karşı mücadele etmek maksadile gönüllü kaydolundu. İşte 1917 de söyledikleri: « *Karl Lyepkneht ve Ben* , *Askerük aleyhtarı* ^{Anti-militariste} telakkilerine sa - dakat gösterdik . Bu müsterek kanaât Alman askerlik aleyhtar - larını hapse, Belçikaninkilerini sipperlere sevketti . »

1918 de *Döman*, ilmî bir vazife ile Belçika hükümeti tarafın - dan Amerikaya gönderilen heyete dahil oldu . Orada bilhassa çalışma metotları üzerinde tetkik yaptı. Komisyon raporundaki mühim raporlarından ayrı olarak bu seyyahata dair « *Teylori - zim memleketinde* - au Pays du Taylorisme » namile intibâlarını neşretti. 1919 da yine Amerikaya dönerek orada , amele par - tisi kendisini çağırmaıya kadar kaldı .

Bürükselde bir (Yüksek amele mektebi) ihdasına karar verildi . Amele teşkilâtı tarafından seçilecek olan talebe bu mektepte bir sene kalacaklar , orada içtimai meseleri tahsil edeceklerdi . Mektebin müdürlüğü *Döman* a verildi . *Döman* bu vazifeyi Almanyada ikamet etmek üzere Belçikayı terkede - ceği güne , 1922 senesine kadar idare etti. Elyevm Frankfort (Almanya) darülfünununda Profesör ve aynı şehrin iş akade - misi direktörüdür .

Doktrin i

Döman ın hayatına bakılınca onun yalnız tecrübeli

bir Sosyalist mücahidi değil, eşi pek az bulunur bir ilim adamı olduğu anlaşılır.

Mükemmel şekilde bir çok lisanlara vakıftır; Belçika, Alman İngiliz, Amerikan amele Psikoloji'sini derinden tetkik etmiştir. Marksçi nazariyesi ile tefekkürlerinin, tecrübelerinin semeresini mukayese etmek ihtiyacını duymasına ve sonra Marksın coşkun bir taraftarı olmasına hayret etmemelidir. Bu ciheti, Almanca yazdığı Fransızcaya «Au dela de marxisme» başlığı ile tercüme edilen meşhur eserinde izah etmektedir.

Bu kitap muazzam bir sâyin eseridir. Sert ve çok muğlak olan bu eserin bazı kısımları bir çokları için güçlükle anlaşılır; bununla beraber son derece istifadelidir.

Bu güne kadar yaptığımız etüdlerin hepsini, moderen Sosyalizmin esası olan Marksın doktrini ad eder. Bu Doktrini inkişaf ettirmeğe çalıştılar, *Edvar Bernştayn* in Almanca yazdığı «Revisent» eseri gibi. Fakat umumiyetle Marksın esas telekilerine sadık kaldılar. Döman'a göre marksizim eskimiştir. Bu günün Sosyalizme tamamen yenileştirilmiş bir Doktrin lâzamdır, bu Doktrin Marksizm den başka esaslara istinat ettirilmelidir.

Her şeyden evvel elli seneden fazla beynelmil el amele ve Sosyalist hareketlerinin tatbikatı ve tarihi unutuluyor, Diğer taraftan bugünkü *ictimai Contingence* Marks ve Enkles devirlerindeki gibi aynı değildir. Elhâsıl yeni ilimler, bilhasa *Psikoloji* büyük terakkileri tahakkuk ettirdi. Proletaryaya mühim hizmetler görmüş olan Marksizim doktrini hayatını yaşamıştır.

Sosyalizim Psikolojisi

Sosyalizim'in yeni Doktrini hangi temel üzerine vazedilmiştir? *Döman* iktisâdî âmillerin ehemmiyetini Kale almamazlık etmiyor, daha ziyade Psikolojik nizamın âmillerini tetkik ediyor; amele ruhundaki isyan Amelenin kennisini hâli hazır cemiyetde aşağı görmesinden ileri geliyor, Bu «*Complex d'infériorité*» Kendi kendine adalet hissiyatını doğuruyor.

Döman'a göre, Sosyalizim imkânlar içinde yaşayan bir imandır ve bazı içtimâî inkılâbın şayanı arzu olmasıdır. Bu iman bir doktrin ile tevsik edilmelidir; Fakat bu Doktrin hiç bir vakit «Değişmez» değildir. Her defasında onu şeniyete uydurmalı ve esas imanı daima takviye etmelidir.

Bu suretle, Marks'ci Doktrin hatta esasına hücum ettikten sonra *Döman*, siyasi iktisaddan ziyade *Froyd'in Psikoanaliz* ve *İcimâî Psikoloji* gibi iki moderen ilme temayül gösteriyor. Marks devrinde meçhul olan bu iki ilim *Döman*'ın vazettiği meseleyi halle medâr oluyor: Sosyalist hareketini derin bir Etüd altına vazederek ona bu hareketi tevsik edici bir Doktrin tedârik etmeli ve yeni bir maksat ve istikamet vermelidir.

Sosyalizim derin bir surette ihtilâli olan bir harekettir: Bu hareket cemiyetin başka bir hâle konmasını istiyor. Fakat bu cezri inkılâp beşeriyetin ve amele sınıfının zihniyetlerinin değişmesile kabildir. Onda kemiyet değil keyfiyet aranmalıdır. Sosyalizim şöyle ve böyle bir içtimâî islahâtın muvaffakiyetine müstenit ve hududu tespit edilmiş bir gayeye teveçh edilemez; Sosyalizim cemiyetin tâdile ve başk bir hâle konmasına matuf dâimi, emin bir harekettir.

Döman eserinde, *Proletaryanın-Burjuvazileşmesi*—*Embourgeois* imen mes'elesini ve Reformisme—*İslâhatçılık*, *Le social-patriotisme*—*İcimâî vatancılık*, Sosyalist eserlerinin *Bureaucratization accentuee*, olması, Sosyalizim ve münevverler mes'elelerini vaz ediyor.

Döman diğer taraftan daha birçok eserlerin ve makalelerin müellifidir.

Onu, cemiyetin iktisâdî tekâmülünü tamamen ihmal ettiği için tayıp edender oldu; fakat o bir seri makale ile sermayedar cemiyetinde Marks'ci tahlillerin doğruluğunu kabul etmektedir. «Au-delà du Marxisme in ihtiva ettiği fikir içtimâî vakıaların iktisâdî tefsirini ret etmiyor; bu fikirler, işçi psikolojisinin üzerinde derin bir tesir icra ettiği amele hareketinin tetkikini başlıca hedef olarak kabul ediyor.

VI

M. DEA

Marcel Deat

Gençliği

Marsel Dea, Döman dan çok daha gençtir. Aslı bir köylü olan *Dea* tahsilini evvela *Hanri IV* lisesinde ve sonra yüksek Muallim Mektebinde yaptı, 1914 de Sosyalist partisine intisap ve umumî harpten sonrada tahsilini ikmal etti.

Fırkadaki nüfuzu süratle artıyordu. Birinci sınıf bir hatip, çalışkan ve gayretli bir adam, Sosyoloğ ve feylesof olan *Dea* pek çabuk ve emsalsiz bir hakimiyet ve şöhret kazandı. 1924 de mebus seçildi ise de 1929 da intihabatta kayp etti; bununla beraber Sosyalist Parleментар grubunun umumî kâtibi olarak kaldı.

Mücâhede hayatı, henüz pek kısa olmakla beraber çok eyi geçmiştir. Bu mücâhedelerden kazandığı malûmat kendi parlak ve derin fikirlerinin ışığında, bizce son derece istifadelî olan «*Perspektive socialist*» eserini yarattı.

1930 senesi sonlarında intişar eden bu kitâp bütün Sosyalistler tarafından dikkate şayan bir eser olarak karşılandı. Bir çokları eserdeki fikirlere karşı koydu, bir çoğuda onları kabul etti. Bununla beraber bu münakaşalar ilme ve *Dea* nin samimiyetine büyük bir şeref temin etmiş oldu.

Doktrin'i

DEA, sermâyedar cemiyetinde, sermâyedarlık aleyhtarı

temâyüllerin mevcut olduğunu isbat ediyor; bu temâyüller derin olduğu gibi büyük bir kısmında ise sosyalizim eserine karşı yardımcı bir hareket göze çarpıyor. Bu sermayedarlık aleyhtarı temâyüllerle Sosyalizim, şehirlerin Proletaryalarını, köylü halkı, san'atkârları, küçük Burjuvaziyi münevverleri sinesinde toplıyor ve birleştiriyor; bununla beraber, bütün bu muhtelif içtimâî toplulukların dilekleri ve zihniyetleri arasındaki ayrılığı asla gözden uzak tutmamalıdır.

Bununla beraber, bunların hepsi; kapitalizmin mülkiyet haklarının çok ötesine geçen bir iktidarı daimâ artırmak isteyen sermayedarlığın kurbanlarıdır. Filhakika iktidar ve mülkiyet arasındaki ayrılığın her gün biraz daha artmakta olduğunu görüyoruz. Bir teşebbüsün aksiyonlarına tasarruf eden ve binnetice onların hukukan maliki olan şahıs mezkûr teşebbüsün ilerleyişi üzerinde en küçük bir nüfuz bile icra edemiyor. hakikatta asıl nüfuz, kendisine âit olmadığı halde idâresi elinde bulunan cesim servetlerin başındaki bir maliyeci veya bir bangerindir.

Bu vaziyet, amele sınıfının ve Sosyalizmin muvaffakiyet çareleri üzerinde derin bir tesir icra edebilir; bunun için her şeyden evvel «Mülkiyetin içtimâileştirilmesi»nden evvel «iktidarın Sosyalistleştirilmesi» hedef kılınmalıdır.

Halihâzır iktisâdın büyük efendilerindeki iktidar ve salâhiyetleri her gün biraz daha tahdit etmek lâzımdır; hattâ hukukî mülkiyet hali hiçbir değişikliğe uğramasa bile vaziyet kuvvetli bir surette tâdil edilmiş olur. Binaenaleyh iktidarın içtimâileştirilmesi - ki bunu kâr ve sonrada mülkiyet takip edecektir - ancak siyasi bir kuvvet vâsitasile temin oluna bilir.

Sosyalizmin siyasi hareketi çok mühimdir. Bundaki muvaffakiyet ümidi, sermayedarlık aleyhtarı kuvvetleri Sosyalizmin emri altında birleştirmekten çok daha kuvvetlidir. *Dea* nın ve *Marks* ın doktrinleri arasındaki başlıca fark görülebilir:

Biricisi sermayedar iktidârını tenkide oğratan ifrâta varmış *Temerküz* « Concentration » ve büyük bankalar devrinin

telâkkisidir. Diğeri ise, kapitalizimin başlangıcında, her şeyden evvel mülkiyet rejimine hücum eden telâkkidir. Her ikisinde beşeriyetin bahtında yapılacak olan tâdilâtın yegâne çaresini kapitalist cemiyetinin cezri surette değiştirilmesinde görüyor.

VII

NETİCE

Hayat lar

Yekdiğerini tâkip eden şu bir kaç tercemeihalden , çok istifadeli malûmat istihraç edebiliriz .

Proletarya'nın bütün büyük şef lerinin hayatında herşeyden evvel muzâaf bir cephe vardır ; Yevmi bir mücâhede , yüksek ve manevî bir kültür ve devamlı bir fikir faaliyeti. Her sosyalist hareketinde «*Doktrin*» ve «*İş*» yekdiğeri üzerine gayet sıkı bir nüfuz ve kontrol icra etmiştir. Her *Doktrin* kendisini tahakkuk ettirecek ve kontrol yapacak bir «*Feil*» e hizmet etmedikçe kısır kalacağı gibi, bütün ihtilâlei feillerde bir doktrinden doğmuş ve onun dispilini altına konmuş değillerse semeresiz kalmak tehlikesine uğrarlar. Amele sınıfı bu hakikati çok iyi anladığı için ancak mücahede ve tefekkür hasletlerini aynı zamanda hâiz olanları şef olarak başa geçirdi.

yanlış anlaşılmasın: Sosyalist doktrinine ve felsefesine derin bir şekilde nüfuz gösterebilmek için mutlaka darülfünun tahsili yapmış olmak imtiyazına tasarruf etmek lâzım değildir. Fakat diğeri taraftan sosyalist kanaatlerindeki samimiyete, Rus kom-

münistlerin iddiâ ettiği gibi « *Aslında Proletarya olma* » nin bir teminat addedileceğindedir. *Marks* ve *Vandervold* gibi Burjuva çocukları, eski bir amele olan *Mussolini* den çok daha sağlam samimiyet gösterdiler. Binâenaleyh menşeharâfeleri de - bugün artık herkesin anladığı veçhile - ırk harâfeleri gibi çok defa asılsız iddiâlardır.

Yekdiğerleri üzerinde tesirler icra eden sosyalizmin büyük şeflerinin, bazen farklı şekillere bürünen fikirleriyle bütün memleketlerin proletarya hareketlerinde dahil olması, herşeyden evvel sosyalizmin beynelmilel ve kollektif bir eser olduğuna en parlak bir misaldir. Eğer geliş güzel yüksek insanlar adedinin artmasına ihtiyaç olsa bile, bu fertler büyük hareketleri tevlit ve onları vikaye etmedikçe hayatında - sosyalist noktai nazarından - hiç bir kıymeti hâiz olamazlar. Meselâ bir *Vandervold*'in hayatında Belçika amele partisinin icra ettiği tesirin derinliği bizzat kendisinin parti üzerinde temin ettiği inkişaftan fazla olmadığını iddiâ etmesi onun kıymetinden birşey eksiltmez.

Elhasıl, hayatlarını bir mefkûre uğruna hasrederek, amele sınıfı için en yüksek ferâgatler gösteren bu hayranlık verici insanların hayatlarına dair başka misaller vermeğe ne lüzum var? İçimizde tereddüt gösterenler, zâfa düşenler bu şeflerin hayatlarında kendileri için lüzum emin ve sağlam bir gayret ve iman mesnetlerini kolayca bulabilirler.

Doktrinler

Doktrinlere gelince; bunlar sosyalizmin dâimî ve geniş telakkileri halinde temayüz etmişlerdir.

Sosyalizim ölü bir doktrin değildir; bilakis devamlı bir tekâmül içindedir. Hiç kimse « *Ideâle doğru gitmek ve şerhiyeti anlamak* » diyen *Jores* den daha iyi olarak sosyalizmin bu mezhebi cevherini tarif edememiştir. İctimai adâlet halinde mükemmel bir cemiyet tahakkuk ettirmek arzusu bizi âni imkânları ihmale sevketmemelidir.

Sosyalizm eserinin tahakkuku uzun ve çok zahmetli olacaktır. Marksın o kadar tahlil etmiş olduğu *Kapitalist cemiyet* tamamen mevcut oldukça; bugün her zamandan fazla bu rejim fecî bir anarşiye meydan verdikçe; unutmamalıdır ki kuvvetli bir amele hareketinin mevcudiyeti birinci derecede ehemmiyeti ve faydayı hâiz bir âmildir.

Proletaryen hareketinin ve amele sınıfının psikolojisinin tetkiki - ki *Dönan* tarafından tesbit edilmiştir. - Çok zarurî ve lüzumludur. Diğer taraftan *Dea'nın Mülkiyet ve iktidar arasındaki ayrılık* diye ifade ettiği mesele hakkındaki etüd de o derece de mühimdir.

Bu yekdiğerinden farklı nazariyatlar birbirlerine muhalif iddia da bulunmuyorlar. Sadece aynı meselelerin muhtelif safhalarını etüd ediyorlar. Binâenaleyh eğer sosyalizm terakki etmek ve muvaffak olmak istiyorsa bu mânâda sarfedilen hiç bir gayreti ihmal etmemelidir.

Bununla beraber sosyalizm için iki şart vazolunuyor. Birincisi, *İhtilâlcî ve bilfeil Kapitalist aleyhdarı* olmaktır. Kapitalist cemiyetinin bizzat ölüme mahkûm olduğunu, daha doğrusu sosyalist bir cemiyete inkılâp etmekte bulunduğunu eyiden eyiye anlamalıdır. Bu inkılâp ancak amele sınıfının arzusile vukua gelecektir; Proletarya, Burjuvazi tarafından tavsiye olunan bitaraf çarelerle iktifa etmemeli, Kapitalizmin hergün kendisine hazırladığı anarşinin fâcjalı safhalarına gözünü kapamamalıdır. Yalnız bu dâimi ihtilâl lafda kalmamalı, diğer taraftanda yıkıcı ve menfi değil, bilakis «yapıcı» olmalıdır.

İkincisi *Sosyalizm herşeyden evvel yaratıcıdır*; Biz ancak, Sosyalizmin küçük parçalarını, hüceyrelere vücuda getire getire yeni bir cemiyete kavuşacağız.

Daha şimdiden bugünkü cemiyete Sosyalist fikirleri nüfuz etmeye başlamıştır. Prensiplerimizden bazıları, daha şimdiden modern kanunlar üzerine hayatî tesirler yapmaktadır. Teşkilâtımız - ki zannettiğimizden henüz çok zayıftır. - Muazzam Kapitalist sınıflarına karşı tevehîh edilmiş bulunuyor.

Sosyalizmin bu yapıcı olan eseri muvaffakiyetinin en mükemmel teminatıdır. Zira sosyalizm yalnız bugünkünden bütünü başka bir cemiyette değil, aynı zamanda bugünkünden çok daha mükemmel bir cemiyette tahakkuk edecektir. Yahut bunu temin edinceye kadar bekleyecektir.

Her sosyalist kendisinden evvel gelenlerin izinde yürüyecek, fakat daima sosyalizm olan şeyler yaratacaktır.

Tercemeihayata bu izahat ile belki telif edilemeyecek olan *Lenin* hakkında son olarak birkaç kelime ilâve etmek icap ediyor. Unutmamalıdır ki ısrarla *Lenin* sosyalizmi istedi; Uzun seneler ona hıç net etti. Kuvvetli zekâsı, gayreti, samimiyeti ile ona hürmet gösterdi.

Bundan başka sosyalizme muazzam bir iyilikte bulundu: Sosyalizmi kanun ve iradelerle tesis etmek istemenin nâfile olduğunu vak'alarla - şüphesiz böyle olmasını istemiyordu - ispat etmiş oldu. Tecrübesinin muvaffakiyetsizliği - gerçi ölümden sonra Rusyada buna başkaları devam etti - bizim için şiddetli bir ihtar ve ibret dolu bir derstir.

TÜRKİYE SOSYAL TARİHİ ARASTIRMALARI

Kitapta ismi geçen Sosyalistlere ait izahat [*]

Adler - (Victor Adler) : Avusturyalı siyaset adamı. Viyanada doğdu ve öldü (1853-1918). Sosyalizim şeflerinden ve Avusturya amele partisi lideri idi

Akselord - Axelord : (1850 - 1928) Rus manşeviklerinin şefi olup 1870 - 1880 de «Popüliste» hareketini iltizam ve «Bakıniste - İnsurectionalistes» lere iltihak etti. Tahrîkât yaptığı bir köyde tevkif edildi isede firara muvaffak oldu. İkinci def'a tevkif tehlikesi karşısında Rusyayı terk ederek İsviçrede *Plekhanof* ve arkadaşlarıyla beraber "Sâyin Kurtuluşu,, isminde bir gurup teşkil ettiler . 1900 de Leninin çıkardığı « Şimşek » gazetesinde muharrirlik etti . 1903 de Rus Sosyal - Demokrat partisinin ikinci kongresinde manşeviklere iltihak ederek o günden itibaren amele sınıfının borjuvazi ile beraber siyasî iştiraki hususını müdâfaa ederek Rus Sosyal - Demokrasi'sinin ihtilâci bolşevik cenahına karşı mücadeleye devam etti. 1905 İlk baharında *Akselord*; Sosyal - Demokrat partisini fesh ettirerek, İngiliz amele partisi tipinde geniş bir Pröletarya teşkilâtının temellerini vâzetmek emelile bir «amele kongrası» toplamak fikrini ortaya attı. İrtica seneleri esnasında «*Tasfiyeci*» hareketini, Sosyal - Demokrat faâliyetinin nizamîleşdirilmesi lüzumunu ve partinin gizli teşkilâtının izâlesini müdâfaa etti. Umumî harpdeki harp kredilerine mecliste rey vermiş olan Alman Sosyal demokratlarını tasvip etmek gibi hareketlerini Sosyalizime karşı tevcih edilmiş bir ihânet telakkî etmiyordu. Teşrinievvel Rus ihtilâli *Akselord*'i bir düşman olarak karâsında buldu. Bolşeviklere karşı açtığı mücadelede, oda *Kotski* gibi

[*] Bu son kısımlar esere mütercim tarafından ilâve edilmiştir.

Burjuva demokrasisinin ve liberal siyasetin esaslarını müdafaya kadar ileri vardı. « İkinci enternasyonal » in beynelmilel Sosyalist bürosu azasından olan *Akselord* bu teşkilâtın şefleri arasında Soviyetik Rusya için bir husumet halî tevlidine çalışarak Rusyaya karşı silâhlî bir müdâhale yapılması lüzumunu ilân etmişti.

Bakunin — Michel Bakounine 1814-1876 Rus ihtilâlcisi, Komünist Feylesof ve Enternasyonalin şeflerinden idi. Torjok de doğdu, ve Bern de öldü.

Bebel — Auguste Bebel (1840-1913) on dokuzuncu asrın nisfından yirminci asrın başlangıcına kadar Beynelmilel amele hareketinin en muhterem mümessillerinden Alman Sosyal Demokrasisinin ve ikinci enternasyonalin müessislerinden olan *Bebel* bir tornacı idi. *Liyepkneht*'in nüfuzu ile 1865 de birinci Entrenosyanele dahil olarak Marksın mezhebini kabul etti. 1869 da *Liyepkneht* ile beraber Sosyal - Demokrat amele partisini teşkil etti isede bu parti bilâhare *Lassal* taraftarları ile beraber Alman Sosyalist amele partisi içinde birleştiler ki buda biraz sonra Alman Sosyal-Demokrat partisi haline geldi *Bebel* bir çok defalar Alman meclisine mebus seçildi. 1872 de *Liyepkneht* ile birlikte iki seneye mahkûm olduğu gibi bir çok defalarda hapishaneye girdi ve çıktı. Sosyal Demokrat partisinin bütün kongralarına muntazaman iştirak etti ve beynelmilel proleteryen hareketinde çok yüksek rol oynadı. teorkiman *Marksın* ve *Engelsin* kajdelerini daima tasdik ediyordu. Sosyal Demokrasinin sol cenahına int sap ve bir çok defa *Bernştayn* nin Doktrinine şiddetle hücum ederdi. Hayatının sonuna doğru merkezî bir vaziyet kabul etti. Birçok eserleri, broşürleri ve nutukları mevcuttur. Kolonya (Almanya da doğdu ve Passuğ (İsviçre) de öldü.

Bernştayn — Eduvard Bernstein: 1850 de doğdu. Alman sosyal demokrasisine mensup, fakat « *istisnai kauunlar* » devrinde

sosyalistlere aleyhdarlık etmiş, «Der sozial-demokrat» *Sosyal - demokrat* partisi merkezî organının başmuharriridir. 1895 de, «*Yeni Vakit*» gazetesinde bir seri makale neşrederek ihtilâlci Marksizmin siyâsî, iktisâdî ve felsefî esaslarının tekrar gözden geçirilmesini ve bunların yerine sınıf zıddiyetlerinin telifi, sosyalist ihtilâlînin inkârı ve sosyalizmi kapitalist rejiminde «*Tedriç*» usulü ile tahakkuk ettirme imkânı nazariyesinin konmasına temayül gösteriyordu. Bernştayn «*Nazarî sosyalizim ve amelî sosyal - demokrasi*» unvanlı eserinde bütün fikirlerini teşhir etti.

Plekhanof, Parvo gibi diğer sosyalistlerle *Bernştayn* arasında başlayan mücâdele iki cereyanın ortaya çıkmasına sebep olmuştur: *Sosyalist Ortodoksluğu*, ve *Revizyonist* - Revisioniste (yeniden ve tashih suretile gözden geçirilmesine taraftar) lar.

Umumî harp esnasında *Bernştayn* «*Santrist*» ve «*Sosyal Pasifist*» oldu. Bilâhère *Bernştayn* ikinci enternasyonalin liderleri sırasına geçti. Noktaî nazarı Alman sosyal - demokrasisinde yüksek bir kıymet ihraz ederek 1925 de Haydelbergde kabul edilen yeni fırka programına tamamen ithel edildi.

Angles — Frederic (Engels) : (1820 - 1895) Barmen'de doğdu Londrada vefat etti. Alman kollektivizminin müessiselerindendir. Marks'ın en yakın dostlarından biri ve şakirdidir. 1848 deki «*Badovaz*» isyanını iltizam ettiği için Almanyayı terkederek İngilterede hayatının sonuna kadar kaldı ve Marks'e refakat etti. «*Kapital*» i, Marksın ölümü üzerine Anğels ikmal etti.

ged: Jules guesde (1845-1922) Parisde doğan ve Sen-Mandı da ölen ve son derece Marksçı olan bu Fransız Sosyalisti, Fransız ameale hareketinde Marksın telâkkilerine büyük muvaffakiyetler kazandırmıştır. Fransada ilk Marksçı gazetenin müessisidir.

1881 de *Mars, Anğalse ve lafarğ* ile Fransız Sosyalist Partisinin programını hazırladı. *Ged*, «*Ortodoks Marksizim*» prensiplerini nazariyatta ve filiyatta müdafaa ederek, «*Bernştayni-*

gen», «Possibilist», «Oportünist», «Anarku-sendikalist», «Pru-doniyen» temayüllerine ve gruplarına karşı kuvvetle mücadele etti. Diğer taraftan bilhassa *Jores in* Burjuvazi ile birleşme ve blok teşkil etme siyasetine karşı ayrı bir mücadele açtı. 1904 Amstardam kongresinde *Ged* taraftarları Marksizimin sol cenahını teşkil ederek Oppertunizime karşı mefkûrce bir müca-hedeye devam ettiler. Fakat umumî harp başlayınca *Ged* bütün intilâlcî mazisine birdenbire ihânet ederek ve «*Vatançı*» fikrine kapılarak Burjuvazi ile «Mukaddes ittihadı» tasvip ve millî müdâfaa Brujuva kabinesine dahil oldu.

Hayn: Henri Heine (1799 - 1856) aslan yahudi olan bu büyük Alman şâiri «dusseldvrf»da doğdu ve Paris de öldü. İztraplı ve müstehzî bir melankoj ruhu ile yazdığı şiirleri «Şark-ı-lar kitabı» «seyyahat tablosu» ve sair.. Almanca ve Fransızca olarak neşretti. Vatandaşları *Hayn*in Fransızlara karşı taşıdığı muhabbet ve Alman ağır başlılığı hakkındaki istih-zalarını affetmiyorlar. Bundan başka Alman ve Fransız mün-evverleri arasında bir birlik ihdasına çalıştı Kral Marks Alm-anyayı terk ederek Parise Alticâ ettiği zaman *Hayn* ile büyük bir dostluk te'sis etmiş idi.

Herve — (Gustav Herve): 1871 de Brest (Fransa) de doğdu. Gazeteciliğe intisap ederek bu yolda büyük muvaffakiyet ka-zandı. Bilâhare adı «zafer» olan «ictimaî harp» gazetesini tesis etti. «Anti Militarist» ve «sosyalist» fikirlerini neşir ve bu uğurda şiddetli mücâhedelere girişti. birçok defalar mahkûm oldu. «*Herveizm*» diye Fransada tanınan askerlik, harp aleyh-darlığı ve beynelmilelcilik esaslarından ibâret olan bir doktrin sahibidir. Bununla beraber umumî harpte Alman Emperyalizmi karşısında hararetle bir vatanperverlik gösterdi.

Kotski — (Karl Kautsky): 1854 de doğdu. Alman sosyal - de-mokrasisinin ve ikinci Enternasyonalin nazariyatçı s. ve iktisatçı. Müverrih olan *Kotski* 1880 de Zurih'de henüz o sıralar Marks'çı

dünün hitama erişinin velvelesidir. Ne varsa tamamen tahrip edelim! Ey esir halk ileri! ileri! cihan temelinden değişecek: Biz hiçiz, her şey olalım! bu nihaî mücadeledir, toplaşalım, ve yarın, Enternasyonal insan olacaktır. Bu son mücadeledir, toplaşalım, yarın Enternasyonal insan olacaktır. »

Internationalisme — **Enternasyonalizm** : Beynelmîl münasebet-

leri intaç eden müteka-
bil nüfuz. Vatan fikrî zararına ictimâî sınıfların bir ittihat vü-
cuda getirmelerini tavsiye eden fikir.

Militarisme — **Militarizm** : Umumiyetle ve fena surette bir mil-

let içinde âskeri uzvun ifrat ile te-
fevvuku. Bu tefevvuk bir taraftan cem'iyetin tabîi ve serbest
inkışafına mâni olucu müfrit bir disiplin altına konmasını, di-
ğer taraftan silâhlanmanın psikolojik neticesi olarak harp ih-
tiyacını doğurur.

Nationalisme — **Nasyonalizm** : Millete ait ve ona has olan her

şey'i hudutsuz bir surette tercih
etme hâli. Esası milli an'andan gelmiyen bütün müesseseleri
ve doktrinleri mahkûm eden siyaset.

Opportunisme — **Oportünizm** : Müşkül anlarda her türlü müsait

vaziyetten istifade ederek hedefe
daha emîn olarak varmak için , prensiplerdeki şiddeti azaltıp
tatlılaştırmayı lüzumlu sayan siyasî sistem.

Plus-Value — **Plüvalü** : Fazlaî kıymet. İstihşâl edilen şey'in mas-

rafı çıktıktan sonra kalan kâr. Bu kâr
yalnız emeğe değil aynı zamanda buna bağlanmış olan kapitale
da aittir. Bu tehlikeye atılan sermayenin meşru bir mükâfatı
sayılıyor. «Fazlaî kıymet» diye bileceğimiz bukârın amelinin
emeğinden alınarak Kapitalistin cebine girdiğini Kral Marks
iddiâ etmiştir. Bu ciheti bir az evvel ayrıca Kapital kelimesinde
izah etmiştik.

Proletaire — **Proleter** . Emegini kiraya vererek yaşıyan insan

Proletariat — **Proleterya** : Emegile yaşıyan insanların teşkil ettiği sınıf.

Proletarien — **Proleteryen**: Proletarya ile münasebeti olan veya o sınıfa mensup olan şey. Proleteryen davası; *Emeğin Kapital karşısın da hürriyetini kurtarmak. Kaptivist rejimini değiştirmek.*

Propriete — **Propriyete** : Mülkiyet. Birşey üzerindeki kat'i ve tam tasarruf. Mülkiyet bugün ictimai mezhepler arasında en çok münakaşa edilen hür mevzudur. Denebilirki bu, mezheplerde hareket noktaları mülkiyettir. Asri parlamentolarda mevki alan ve ictimai birer mezhebe istinat eden siyasi fırkaların merkezden sağa doğru gid'n'eri mülkiyeti ve bu hakkın zaruri neticelerini müdafea, sola gidenleri onu ilga için mücadele açmış gibidirler. Sosyalist fırkaların mümeyiz vasıfları mülkiyeti ilga veya islah hususundaki itidal ve ifrat dereceleridir.

Revelution — **Revolosyon**: İhtilâl. fikirlerde cihani şeylerde husule gelen âni ve haşın islahat dünyada vukua gelen başlıca Revolosyonlar şunlardır : İngilterede 1648 de kral birinci şarhın istipdadına karşı, 1688 de tekrar hürriyet uğruna Fransada 1789 daki büyük ihtilâl 1830 Bårbonlara karşı 1848 de Cümhuriyetin tesis için 1870 üçüncü defa cümhuriyetin tesisi, Rusyada 1917 de Çarlığın sukutile başlıyan Bolşevik ihtilâli. Almanyada 1918 imperetoruğu yıkan ihtilâl, ve nihayet en son, Türk, İtalyan ve İspanya ihtilâlları.

Realisme — **Realizim**: Hakikî fikirleri, hakikî varlıklar gibi telâkki eden, orta zamanların felsefi doktrinini.

Reformation — **Reformasyon**: İslahat. siyasî veya dinî hareketler. on altıncı asırda katolik ittihadını kıran ve kilisanın an'anevî itikadâtına karşı itâatsızlıkla başlayan katolik ve sonra protestan hareketleri. İngilterenin intihabat reformları. Türkiyede Tanzimat. Bazı siyasî fırkaların bugünkü ictimâî Rejim üzerinde yapmak istedikleri cezrî islahat.

Reformist — **Reformist**: Dinî veya siyasî islahat taraftarları.]

Regime — **Rejim**: Konan ve takip olunan kaidelerin umumu. Bir devletin hükümet şekli. Bazı müessesatın idare tarzı meselâ hapishaneler rejimi gibi. Hukuktaki mallar rejimi; 1 - mal birliği, 2 - şahsî malların muhafazası suretile, kucanın diğer mallar üzerindeki idare ve intifa hakları, 3 - mal ayrılığı, 4 - mukavelesiz evlenmelerde tatbik olunan nizâmî birlik. Bizim medenî kanunumuz, mal birliği, mal ayrılığı, mal ortaklığı kabul etmiştir.

Socialisation — **Sosyalizasyon**: Kollektiyoyizmin istediği gibi malların içtimaileşmesi hali, kanunlar ve kararlarla bundan sonra mülkiyet üzerinde vukua gelecek «Arİma»nın tamamen cemiyete hasrı.

Socialiser — **Sosyalize**: İçtimaileşmek. Mülkiyeti içtimaileştirmek. İstihsal vasıtalarının veya istihsal ve istihlâkin Sosyalize edilmesi. Her dürlü mülkiyet hakkının kaldırılması.

Socialisme — **Sosyalizm**: İçtimaî servetlerin yeniden taksimini isteyen içtimaî islahat sistemi.

ziddi Individualisme — **Fertcilik** mülkiyet esasî karşısında Sosyalizimin aldığı şekiller: 1 - İstihsal vasıtalarının derhal veya tedricen, arzu veya cebir ile içtimaileştirilmesi. 2 Bütün mallarda ortaklık usulüne dönülmesi. Yani istihlâkin Sosyalize edilmesi. 3 - İstihsal ve istihlâkte mülkiyetin kaldırılması ve

sayın ve istihlâk eşyasının herkes arasında taksimi.

Birincisi; ihtilâlcî veya ıslâhateci *Kollektivizm*. İkincisi; iptidai hıristiyanlıkta ve bazı islâmî mezheplerde raslanan şekil. Diğer taraftan her yerde sujistimale oğramış olan bir nevî *Hükümet Sosyalistliği*. Üçüncüsü *Kominizm* ki Bolşevikler tarafından Rusyada tecrübe edildi. Bunlardan başka *Devlet Sosyalizm* i yahut *Etatizm*; (yani bizde *Depletçilik* dinen şey) ki Sosyalizm ıslahatını devlet vasitasile yaptırtmak. *Hıristiyan Sosyalistliği*; vaktile mevcut olan «Korparasyon - esnaf birlikleri» ne katolik kılsasının vastasile dönmek. Ziraî Sosyalistlik; küçük ziraî mülkiyetlerin, çiftliklerin cemiyete mal edilmesi. Bu günkü bütün ihtilâlcî, ıslahateci, milliyetçi ve hıristiyan bütün Sosyalist partilerinin hareket ve ihtilâf noktalarını bu esas prensipler teşkil etmektedir evvelâ bütün sosyalist doktrinleri *Fertçiliğe ve iktisadî Liberal mektebe* muhalefet hususunda müşterektirler. Hepsi de *Sermaye ve gündeliğin ilgası* hedefini güderler; fakat komünizm her türlü mülkiyeti müşterek kılmak ister, kollektivizm yalnız i tihsal üzerinde tesis edilmiş olan *Hususi mülkiyetin* ilgasına taraftardır, ziraî sosyalizm ise gayri menkul mülkiyetlerin kaldırılmasını arzu eder.

Moderen sosyalizmin menşe'leri on sekizinci asır felsefesinde, bilhassa « küçük parçalara taksim » nazariyesinde mevcuttur. Fransız ihtilâlinde *Baböf* Babeuf « Resturasyon » da *Sen Simon* Saint - Simon , *Furiye* Fourier , *Prudon* Proudhon tarafın kabul edilmiş ve 1848 de ise sosyalizm karl marks gibi bir nazariyatçıya sahip olmuştur. Bundan sonra sosyalizm inkişaf ederek üç enternasyonal vücuda getirmiş; sosyalist doktrinleri dünyanın her tarafında siyasî partiler tarafından parlamento-lara ve hükümetlere kısmen sokulmuş, nihayet ilk defa Lenin tarafından yüz elli milyonluk bir kitle üzerinde tecrübesi yapılabılmıştır.

Socialiste — **Sosyalist** : Sosyalizime taalluk eden ve ona taraftar olan: Sosyalist doktrin, sosyalist Meh'us.

Suffrage plural —

Süfraj Plüral : İki veya daha çok rey hakkı intihap edenin şahsında toplanmış olan (tüccar, aile babası, muhtelif vaziyetlerde tasarruf ettiği mülkiyetler ve saire:) gibi bir çok sıfatlar yüzünden hajz olduğu müteaddit rey hakkı

Suffrage universel —

Süfraj ünüversel : Hiç bir sınıf ve servet farkı gözedilmek - sizin bütün vatandaşların rey hakkını tanıyan intihap rejimi. bundan başka bir de Suffrage restreint dinen bir rejim vardır ki onda intihap hakkı ancak adedi mahdud vatandaşlara tanınmıştır. Gerek müteaddit, gerek imtiyazlı rey hakları bugün demokrasinin hüküm sürdüğü memleketlerden kaldırılmıştır.

Bizde tatbik gören iki dereceli intihap ise ilmi mahiyeti olmayan ve bazı siyasi zaruretlerden doğan bir sistemdir.

Syndicalisme —

Sendikalizim : Sindika meslekî cemiyetlerini ahlakî, içtimaî ve iktisadî teşkilâtın bir temel kılmak isteyen ihtilâlcî, tesanütcî Doktrin.

Sendikalizim Fransada ve İtalyada doğdu ve sonra sınaî istihsal yapan bütün memleketlere dağıldı.

Fransada ameleler Prudonun koperetifci ve teavüncü nüfuzu altında kaldılar, fakat sonra 1879 ve 1889 kongralarında sârih şekilde ihtilâlcî kesilerek iş sandığı tesis ve Federasyon teşkil ettiler. Daha sonra bu, Konfederasyon şeklini alarak beynelmilel bir mahiyet aldı. Sendikalistler, islahatı red ederek kat'i bir hareketle umumî grev ilânı, Proletarya haklarının kurtulmasını, gündeliğin ilgasile kapitalist patronluğun izalesini bekliyorlar. Onlarda Sosyalistler gibi sınıf kavraları prensipini kabul etmekle beraber kendilerini her hangi bir siyasi fırkaya raptetmek istemiyorlar. Temamen meslekî bir teşkilât olan *Umumî İş Konfederasyonu*, kendisini munhasıran iktisadî Sahada tutarak, mukavemet ve muhalifet sendikalarını, inkısam ve istihsal sendikaları haline kalp etmeyi hedef kılmaktadır. Rus ih-

tilâlinde sonra, bolşeviklerin emirlerini red ederek derhal *Mutedil sendikalist kuvveller Partisi* ni teşkil etti; Fakat ekstremist ihtilâlcı komiteleri teşekkül ederek Moskova enternasyoli ile, amıstirdam anternasyonalı âzası arasındaki mücadele bu komiteler tarafından deruhte edildi.

Syndicat — **Sendika**: Azasının müşterek menfaatlarını korumak için teşekkül etmiş topluluklar. Bu menfaatların çokluğu binnetice gayet farklı sendikaların teşekkülünü icap ettirmiştir.

Taylorisme — **Taylorizim** : Muayyen olmıyan bir iş için sarfedilen vakit, işin ikmaline katıyen ve hakikaten lâzım olan müddetten fazla olması bittabi gündeliği yükseltmekte olacağından, farklı tarifelere müstenit âdil bir gündelik sistemi aranıyordu. Teylor isminde Amerikalı bir mühendis ameleye en mükemmel şartlar dahilinde istihsal yaptırmaya müsait bir kaide buldu. Teylorizim denen sistem şudur : Dikkatle seçilecek mütihazsıs bir ameleye bir iş verilecek, amelenin çalışma ve istirahat zamanlarının bütün safhaları iyice ölçülerek bundan her işe ve her ameleye tatbik edilebilir mıkyaş çıkarılacak . Asrî makinecilikte kolay bir tatbik bulması ihtimali olan bu sistem , bir çok iktisatçı tarafından « Ameleyi otomatik bir gayret göstermeğe mahkûm ederek onun zekâ ve teşebbûs kabiliyetlerini öldürebilir. » diye tenkide uğramaktadır.

SON

FİHRİST

Sahife

- 3 — Bir kaç söz
8 — Karl Marks
15 — Jan Jores
22 — Emil Vanderveld
28 — Lenjn
36 — Harpten sonra
37 — Hanri Döman
41 — Marcel Dea
43 — Netice
47 — Kitapta ismi geçen sosyalistlere ait izahat
55 — Eserde geçen kelimeler ve tabirler hakkında izahat
70 — Fjhrist

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

10 İkinci teğrin 1932

Balıkesir Vilâyet Matbaası

TÜRKİYE SOSYAL TARİHİ ARAŞTIRMA VAKFI

Esat Âdil beyin

Diğer eserleri:

Tabedilmekte olan

1 - Bugünkü İctimaî mezhepler

Liberalizm, Sosyalizm, İctimai katolik ve ictimaî ilerleme mezhepleri

Yakında tabedilecek olanlar

2 - Faşizm, Bolşevizm ve Demokrasi

3 - Milliyetçilik nerelere sürükleniyor?

TÜRKİYE SOSYAL TUSTAV
TARİH ARASTIRMA VAKFI